

Cena 40 Kč

čtenář

MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

Ke stému výročí vydání prvního knihovního zákona v Československu

2

2020

ročník 72

PRÁCE S HISTORICKÝMI FONDY

- Konference o historických fondech UK
- První vydání Máchova *Máje* uložené v Plzni
- Hromadné odkyselování knižních fondů

Věřejné knihovny v průmyslu 4.0
očíma zřizovatele

Knihovny v malých obcích – Újezd u Brna, Moutnice

Rýmařovská knihovna na nové adrese

Patnácté setkání „venkovských knihovníků“ v Křtinách

PRVNÍ KNIHOVNÍ ZÁKON – 100 LET

- Karlovarský kraj
- situace v regionu
 - veřejné knihovny v Karlových Varech, Chodově a v Toužimi
 - Kreuzingerova lidová knihovna v Chebu

Sbírký, rukavice a razítka s. 43–45
 ← Z revize Knihovny roudnických kapucínů v někdejšímu
 Muzeu knihy ve Žďáru nad Sázavou

Foto: archiv Knihovny Národního muzea

**Hromadné odkyselování novodobých
 knihovních fondů** s. 46–49

↑ Měření kyselosti papíru knih Foto: Eva Hodíková

**Seminář o regionálních funkcích
 knihoven** s. 58–59

← Plné auditorium v pardubickém
 Kulturním domě Hronovická svědčilo
 o tom, že se jedná o aktuální tematiku,
 o kterou je v současnosti velký zájem

Foto: Tereza Freudlová

**„Putující knihovna“ aneb Rýmařovská knihovna
 na nové adrese** s. 60–61

Nové prostory knihovny (původně sídlo okresního soudu) ↑
 byly po rekonstrukci slavnostně otevřeny v prosinci 2019:
 (zleva) ředitelka knihovny Lenka Žmolíková, starosta Rýmařova
 Luděk Šimko a ředitelka Střediska volného času Marcela Pavlová

Foto: Jiří Konečný

V čele aktivit na podporu čtení
 s. 65–66

↑ Svě nové sídlo našla Místní
 knihovna v Moutnici v roce 2016
 v nové budově obecního úřadu

Foto: archiv MK Moutnice

**Interiér dětského oddělení
 v Rýmařově** →

Foto: Zdenka Příkrylová

Téma – Práce s historickými fondy

- 43 **Sbírký, rukavice a razítka** (Konference o historických fondech Univerzity Karlovy) | Richard Šípek
- 46 **Hromadné odkyselování novodobých knihovních fondů** | Petra Vávrová
- 49 **První vydání Mácha's Máj** uloženo v Plzni | Martina Košanová
- 50 **Role veřejných knihoven v průmyslu 4.0** **Veřejné knihovny v průmyslu 4.0 očima zřizovatele** | Miloslav Nič
- 53 **Inspirace** Podívat se technologiím pod povrch | Věra Ondřichová
- Právní hlídka**
- 54 **Co mohou knihovny očekávat od nové směrnice EU o autorském právu?** (dokončení) | Zdeněk Matušík
- Události**
- 58 **Seminář o regionálních funkcích knihoven 2019** | Markéta Svítková, Zuzana Kantová
- 60 **„Putující knihovna“ aneb Rýmařovská knihovna na nové adrese** | Zdenka Příkrylová
- 62 **Podvečerní zvonkohra...** | Daniela Wimmerová
- Knihovny v malých obcích**
- 64 **Pestrost aneb Knihovna pro lidi** | Daria Matoušková, Věra Lísková
- 65 **V čele aktivit na podporu čtení** | Kateřina Flajšingerová
- 66 **Knihovníci a ex libris** (10. část) – **Karlovarský kraj** | Květa Cempírková
- První knihovní zákon – 100 let**
- 67 **Situace v regionu** | Gerda Lorenzová
- 68 **Veřejné knihovny v Karlových Varech** | Gerda Lorenzová
- 70 **Veřejné knihovny v Chodově** | Miloš Bělohávek
- 71 **Kreuzingerova lidová knihovna** | Gerda Lorenzová
- 73 **Veřejná knihovna v Toužimi** | Lenka Hudečková
- 73 **Neušlo nám** Drama kolem poboček SVK v Ústí nad Labem | –JaC–
- Knihovnický cestopis aneb Walkerovi na cestách po knihovnách** (13. část)
- 74 **Ostrov z knih omývaný termální vodou** | Jiří W. Procházka a Klára Smolíková
- 77 **Ze světa** | Roman Giebisch
- 78 **Z Knihovny knihovnické literatury** **Zajímavé zahraniční knižní novinky** | Eva Bartůňková
- 80 **Literární výročí** Březen | Milan Valden

Popiska k titulní straně obálky:

1 *Budova městské knihovny v Chebu z roku 1911; knihovna zde sídlí i v současnosti*
 Foto: archiv MěK v Chebu

2 *Ex libris Městské knihovny Karlovy Vary (autor: F. Georg Tobler)*
 Foto: archiv KK Karlovy Vary

ELEKTRONICKÁ VERZE A ARCHIV ČTENÁŘE — <https://ctenar.svkk1.cz>

CONTENTS

- Topic – Working with period collections**
- 43 **Collections, gloves and stamps** (Conference on the Charles University historical collections) | Richard Šípek
- 46 **Bulk deacidification of modern-era book collections** | Petra Vávrová
- 49 **First edition of Mácha's Máj housed in Plzeň** | Martina Košanová
- The role played by public libraries in Industry 4.0**
- 50 **Public libraries in Industry 4.0 through the eyes of the founder** | Miloslav Nič
- Inspiration**
- 53 **Looking under the bonnet of new technologies** | Věra Ondřichová
- 54 **Legal column** What can libraries expect from the new EU directive on copyright? (conclusion) | Zdeněk Matušík
- Events**
- 58 **Seminar on the regional functions of libraries 2019** | Markéta Svítková, Zuzana Kantová
- 60 **“Travelling library” or Rýmařov Library at a new address** | Zdenka Příkrylová
- 62 **Early evening chimes...** | Daniela Wimmerová
- Libraries in small municipalities**
- 64 **Variety or A library for the people** | Daria Matoušková, Věra Lísková
- 65 **Leading the activities in support of reading** | Kateřina Flajšingerová
- 66 **Librarians and ex libris** (Part 10) – Karlovy Vary region | Květa Cempírková
- First Libraries Act – centenary**
- 67 **The situation in the region** | Gerda Lorenzová
- 68 **Public libraries in Karlovy Vary** | Gerda Lorenzová
- 70 **Public libraries in Chodov** | Miloš Bělohávek
- 71 **Kreuzinger Volksbibliothek** | Gerda Lorenzová
- 73 **The public library in Toužim** | Lenka Hudečková, Jiří Schierl
- Libraries travelogue: Walkers' travels around libraries** (Part 13)
- 74 **Book island washed by thermal water** | Jiří W. Procházka and Klára Smolíková
- 77 **From the World** | Roman Giebisch
- 78 **From the library of literature on librarianship** | Eva Bartůňková
- 80 **Literary anniversaries** March | Milan Valden

INHALT

- Thema – Arbeit mit historischen Fonds**
- 43 **Sammlungen, Handschuhe und Stempel** (die Konferenz über historische Fonds der Karls Universität) | Richard Šípek
- 46 **Die massenweise Entsäuerung der neuzeitlichen Bibliotheks fonds** | Petra Vávrová
- 49 **Die erste Ausgabe von Mácha's Máj, die es in Pilsen gibt** | Martina Košanová
- Die Rolle der öffentlichen Bibliotheken in der Industrie 4.0**
- 50 **Öffentliche Bibliotheken in der Industrie 4.0 aus der Sicht des Stifters** | Miloslav Nič
- 53 **Inspiration** Wenn man unter der Oberfläche der Technologien untersucht | Věra Ondřichová
- 54 **Rechtswache** Was können Bibliotheken von der neuen EU Direktive über das Urheberrecht erwarten (Beendigung) | Zdeněk Matušík
- Ereignisse**
- 58 **Ein Seminar über regionale Bibliotheksfunktionen 2019** | Markéta Svítková, Zuzana Kantová
- 60 **„Eine Wanderbibliothek“ oder Die Bibliothek in Rýmařov hat eine neue Adresse** | Zdenka Příkrylová
- 62 **Abends Glockenspiel...** | Daniela Wimmerová
- Bibliotheken in kleinen Dörfern**
- 64 **Buntheit oder die Bibliothek für Leute** | Daria Matoušková, Věra Lísková
- 65 **Am Kopf der Aktivitäten zur Lesen Unterstützung** | Kateřina Flajšingerová
- 66 **Bibliothekare und Exlibris** (10. Teil) – Karlsbader Region | Květa Cempírková
- Das erste Buchgesetz – 100 Jahre**
- 67 **Die Situation in der Region** | Gerda Lorenzová
- 68 **Öffentliche Bibliotheken in Karlsbad** | Gerda Lorenzová
- 70 **Öffentliche Bibliotheken in Chodov** | Miloš Bělohávek
- 71 **Kreuzinger's Volksbibliothek** | Gerda Lorenzová
- 73 **Öffentliche Bibliothek in Toužim** | Lenka Hudečková, Jiří Schierl
- Ein bibliothekarischer Reisebericht oder Walkers auf Reisen durch Bibliotheken** (13. Teil)
- 74 **Eine Insel, die aus Büchern geschaffen ist und von thermalen Wasser umspült ist** | Jiří W. Procházka und Klára Smolíková
- 77 **Aus der Welt** | Roman Giebisch
- 78 **Aus Bibliothek der bibliothekarischen Literatur** | Eva Bartůňková
- 80 **Literarische Jahrestage** März | Milan Valden

OD REDAKČNÍHO STOLU

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

Sbírky, rukavice a razítka – to je titul prvního příspěvku únorového *Čtenáře*. Co je historický fond? Jak zmiňuje autor Richard Šípek, není na to jednoznačná odpověď. Každá instituce jej vymezuje jinak, podle svého uvážení. Ale každopádně vyžaduje tento fond zvláštní pozornost, zacházení a ochranu. Zpráva o konferenci zaměřené na historické fondy Univerzity Karlovy z loňského podzimu přináší informace o legislativní situaci, podmínkách uložení fondů i dalších často probíraných otázkách spjatých s tématem, včetně právě například použití rukavic. A jako v životě – zjistíme, že to, co má chránit a pomáhat, nakonec může mít v některých případech i negativní dopad. Nebo takové razítko. Nevratný současný zásah do historicky cenného dokumentu – a zároveň docela účinná ochrana před odcizením. Razítkovat? Odborná obec o tom diskutuje a neshodne se. Prostě to nemá jednoznačné, jediné správné řešení. I v rodinách, zaměstnáních zvažujeme dnes a denně, jaké následky budou mít naše dnešní rozhodnutí. Někdy nevíme, jindy ale ano – třeba když se jedná o novodobé fondy (tedy vydané po roce 1800) ohrožené degradací kyselého papíru – což je námět dalšího článku. Bez diskuse je třeba zajistit jejich „přežití“ pro budoucí generace. Hromadně odkyselit! Jinak tuhle bitvu s časem prohrájeme. A tak se, i díky finančním prostředkům z Ministerstva kultury, daří odkyselovat a dokonce vytvářet alkalickou rezervu v daleko větším měřítku než dřív. Ale (zase jako „v běžném životě“) čteme, že někdy už je pozdě a některé dokumenty zachránit nebude možné – rozpadnou se stejně jako vztahy, o které se dlouhodobě nepečuje. Nevím jak vy, ale já vítám mezi zprávami o šíření nebezpečných virů, ať se šíří internetem nebo se jedná o koronavirus z Číny, každou pozitivní zprávu, byť drobnou. Třeba zrovna tu o získání prvního vydání Máchova *Máje* plzeňskou vědeckou knihovnou. Nebo že konference o průmyslu 4.0 (nedávno jsem ještě ani nevěděla, co se tím označením myslí) ve slánské knihovně se povedla a že spolupráce s městem tam dobře funguje. Že venkovští knihovníci se sešli tentokrát ve Křtinách a zase (jako tradičně) to bylo pestré, inspirující a srdečné setkání. Ve *Čtenáři* je ještě víc takových příznivých zpráv, stojí za přečtení!

Klidné, terapeutické chvíle s únorovým číslem *Čtenáře* a osobní alkalickou rezervu pro dny kyselých dešťů přeje

PAVLA VLKOVÁ

čtenář MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

2 | 2020 | ročník 72

Středočeský kraj

Vydává:

Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace Středočeského kraje,
ul. Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485
ISSN 0011-2321 (Print) ISSN 1805-4064 (Online)
Šéfredaktor: PhDr. Jaroslav Císař
Redaktorka: PhDr. Pavla Vlková
Grafická úprava a sazba: Kateřina Bobková

Sídlo redakce (příjem inzerce a objednávký na předplatné):

Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace, Gen. Klapálka 1641,
272 01 Kladno
tel.: 312 813 154
e-mail: ctenar@svkkl.cz (Jaroslav Císař)
e-mail: ctenar.vlkova@svkkl.cz (Pavla Vlková)

Redakční rada: PhDr. Radek Liška (předseda),
Mgr. Svatomíra Fojtová, Mgr. Zlata Houšková,
Mgr. Veronika Hyblerová Trachtová,
Mgr. Martina Košanová, Mgr. Petra Miturová,
PhDr. Vít Richter, PhDr. Klára Rösslerová, Ph.D.,
PhDr. Renáta Salátová

Tisk: Calamarus, s. r. o., Pod Táborem 54/10,
199 00 Praha 9

Distribuce:

Rozesílání časopisu zajišťuje
SEND Předplatné, spol. s r. o., Ve Žlíbků 1800/77,
hala A3, 193 00 Praha 9 - Horní Počernice,
tel.: 602 514 779, e-mail: martina@send.cz
Rozšiřují též společnosti holdingu PNS a. s. –
drobný prodej; MONITOR CZ, s. r. o.;
SUWECO CZ, spol. s r. o.
Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím poštovní přepravy Praha čj. 1371/1994
ze dne 20. 6. 1994.
Podávání novinových zásilek bylo povoleno
Českou poštou s. p. OZSeč Ústí nad Labem
dne 21. 1. 1998. j. zn. P-327/98.
Cena jednoho čísla 40 Kč, roční předplatné 460 Kč
(dvojčíslo 60 Kč).

Předplatné pro Slovensko: Heršlová Dana,
L. K. Permanent, spol. s r. o., pošt. schránka 4,
834 14 Bratislava 34, tel.: 00421-02 49 111 203,
e-mail: herslova@lkpermanent.sk
Cena jednoho čísla 2 €, roční předplatné 22,67 €
(dvojčíslo 2,67 €)

Časopis vychází s podporou dotace z programu MK ČR
Knihovna 21. století. Vydavatel si vyhrazuje právo
zveřejnit publikované materiály i na internetu.

Číslo odevzdáno k tisku 10. 2. 2020.

Číslo vyšlo 17. 2. 2020.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Téma

Práce s historickými fondy

Sbírky, rukavice a razítka

(Konference o historických fondech Univerzity Karlovy)

Třicátého listopadu minulého roku proběhla v Malé aule Karolina konference k problematice historických fondů Univerzity Karlovy. Výstižnější by však bylo označení workshop, protože už na přípravném zasedání organizátorů a přednášejících byl účel tohoto setkání zcela zřejmý: poskytnout knihovníkům Univerzity Karlovy základní praktické rady a doporučení týkající se péče a správy historické části knižního fondu.

Foto: archiv Knihovny Národního muzea

Historický knižní fond je v rámci fakultních i ústavních knihoven Univerzity Karlovy zastoupen v tu větší, v tu menší míře, vždy však vyžaduje specifické nakládání, způsob uložení i formu zpracování. Na konferenci navazovala následující den exkurze do konzervační dílny Národního muzea a později dva workshopy týkající se praktické stránky katalogizace historických fondů v systému Aleph.

LEGISLATIVA

První dva příspěvky prvního dne, které společně s vedoucím Oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea **Petrem Maškem** připravil autor tohoto textu, sledovaly jednak legislativní předpisy týkající se historického a sbírkového fondu, jednak základy logistiky a obecných pravidel zpracování historických knižních fondů. Následující řádky nabízejí reflexi nejdůležitějších bodů úvodního příspěvku konference.

První problém vyvstává již při samotném vymezení historického fondu, který se v řadě případech částečně či zcela kryje se sbírkovým fondem, přičemž se však nemusí jednat o staré tisky ve smyslu horní časové hranice jejich vydání, vymezené rokem 1800. Z hlediska knihovního zákona (zákon č. 257/2001) je historický fond souborem majícím zvláštní historickou a kulturní hodnotu a je zpravidla vymezen dobou vydání do roku 1860, ale nikoliv nezbytně. Každá knihovna

či instituce spravující knihovny fond definuje „svůj“ historický fond na základě vlastní úvahy. Sbírkou se takový (nebo podobný) soubor stává z hlediska zákona teprve tehdy, je-li přihlášen do registru *Centrální evidence sbírek*, vedené Ministerstvem kultury. V tom případě se na něj vztahují jiná pravidla (zákon č. 122/2000) než na běžný knihovny fond, ale podobná těm, která se aplikují na fond historický, především ve smyslu zvýšené ochrany celistvosti souboru.

V obou případech lze totiž vyřazovat knihy pouze na základě povolení Ministerstva kultury. Zároveň je vlastník či správce sbírky (v případě státních institucí) povinen o sbírku pečovat, zajistit její vhodné uložení, chránit ji před krádeží i nepříznivými povětrnostními vlivy. U větších sbírek (nad 3000 věcí movitých) je vlastník povinen vést nejen chronologickou (přírůstková kniha), ale rovněž systematickou evidenci (katalog). Časově a personálně nejnáročnějším požadavkem zákona o sbírkách je pravděpodobně povinnost každoroční inventarizace sbírky. Při inventarizaci platí u všech sbírek bez rozdílu minimální povinné roční penzum 5 % z jejich celkového objemu, přičemž zákon specifikuje maximální dobu, za niž musí být sbírka v úplnosti inventarizována. Tato doba je závislá na celkovém rozsahu sbírky. Kromě povinností, které zákon majiteli a správci sbírky předepisuje, uvádí však zákon také jeho právo žádat o pomoc, a to jak metodickou při péči a zpracovávání sbírky, tak také o finanční při zajišťování odpovídajících podmínek pro její uložení (vybavení depozitářů), při nápravě případného poškození sbírkových předmětů (restaurování a konzervace) a rovněž při rozšiřování sbírky (akvizice nových sbírkových předmětů). Finanční podpora se od letošního roku 2020 nově poskytuje v rámci programu *Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví* (ISO II – Příkaz náměstka ministra kultury č. 1/2019). Původní program ISO byl k loňskému roku ukončen.

PODMÍNKY ULOŽENÍ

Ideální hodnoty klimatických podmínek pro uložení historických knižních fondů jsou patrně všeobecně známy (relativní vlhkost papíru: 45–55 %, pergamenu: 50–60 %), a tak lze na tomto místě jen odkázat na podrobnější specifikaci v nově publikované normě *Informace a dokumentace – Požadavky na ukládání archivních a knihovnických dokumentů* [ČSN ISO 11799 (010169)]. Spíše než na ideální hodnoty klimatických parametrů depozitáře je však třeba klást důraz na jejich stabilitu. V případě změn klimatu je nanejvýš žádoucí, aby byl pokles či vzestup hodnot pomalý a plynulý.

Vhodnou součástí péče o historický anebo sbírkový fond je vedení evidence celkové doby osvitů u jednotlivých knih, jinými slovy „výstavní deník“, který by měl zachytit u každé vystavené knihy dobu jejího osvitů při vystavení, a to včetně záznamu o konkrétní apertuře, na niž byla kniha na výstavě otevřena. Tento „světelný životopis“ knih je následně nezastupitelným vodítkem při rozhodování, zda je možné ten který rukopis či starý tisk aktuálně vystavit, nebo je-li třeba ho nechat v depozitáři delší čas „odpočinout“. Depozitář, v němž je historický fond uložen dlouhodobě, by měl být zcela zatemněn a při vystavování vlastních knih či zápůjčkách na výstavy cizích institucí je namísto u historicky vzácných knih požadovat maximální hodnotu intenzity světla 50 luxů. Rovněž je třeba věnovat pozornost hodnotám UV záření. Knihy by tak neměly být vystaveny působení přímého denního (slunečního) světla, ale k osvitů by měla být použita bodová světla s možností regulace jejich intenzity.

ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ

Zajímavé podněty přinesla závěrečná rozprava nad často diskutovanými problémy spojenými se zpřístupňováním historických knižních fondů, např. nad otázkou, zda požadovat po badatelích paušální používání rukavic bez ohledu na předkládaný materiál. Řada kurátorů si uvědomuje problematickou manipulaci se starými tisky v běžně užívaných bavlněných rukavicích a o tomto problému se v současnosti diskutuje na mezinárodní úrovni (viz např. sekci *White Gloves Debate* na stránkách CERL). Bavlněné rukavice bohužel vykazují vysokou přilnavost k hrubému vláknitému papíru starých tisků. Tato vlastnost, umocněná nedostatkem citu v prstech obalených bavli-

nou, může vést k poškození křehkých listů. U pergamenových rukopisů je situace odlišná a minimálně u iluminovaných rukopisů je užití rukavic více než žádoucí. Určité řešení nabízí využití jednorázových plastových chirurgických rukavic či manipulace s knihou bez rukavic za předpokladu, že si badatel předtím pečlivě umyl a osušil ruce. Vzhledem ke komfortu manipulace s knihou bez rukavic lze předpokládat, že se jen málokterý badatel nad tímto požadavkem služby pohorší. Autor textu vychází z vlastní zkušenosti.

KATALOGIZACE A OZNAČOVÁNÍ VLASTNICTVÍ

Posledním sporným tématem probíraným v rámci prvního příspěvku byla otázka vhodnosti a přiměřenosti užití razítka při označování vlastnictví rukopisu či starého tisku, tedy razítkování knih v současnosti. Na jedné straně se samozřejmě jedná o nevratný a v podstatě neodstranitelný zásah do knihy, na druhé straně – z týchž důvodů – jde o poměrně spolehlivou ochranu před krádeží knih, popř. o dobře patrné vodítko při identifikaci zcizených knih. Razítko je dobře patrné na první pohled a i po jeho případné raze po něm zůstávají viditelné stopy ve formě zbytků barvy nebo razuře ztenčeného papíru. Ani v tomto případě se patrně knihovnická a kurátorská obec zatím neshodne. Nicméně obě uvedená témata stojí za delší a hlubší diskuzi.

K vlastní katalogizaci a odbornému zpracování historického knižního fondu se tento příspěvek záměrně nevyjadřuje. Jde o téma tak obsáhlé, že je nelze vtěsnat do jednoho krátkého textu. Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR připravilo aktualizaci manuálu pro katalogizaci starých tisků v MARC 21 podle pravidel RDA, která by měla být v nejbližších dnech dostupná online na stránkách Národní knihovny ČR. Národní muzeum, Národní knihovna ČR a Národní památkový ústav v rámci společně řešeného projektu NAKI připravují návrh *Metodiky průzkumu, revize a pasportizace historického knižního fondu*, jež by měla být dostatečně názorným vodítkem pro základní péči o historický knižní fond a jeho zpracování.

RICHARD ŠÍPEK | richard_sipek@nm.cz

Co pro vás připravujeme...

- **Téma – Knihovna ve veřejném prostoru**
 - knihovny a knihovníci v krásné literatuře
 - obraz knihovníka ve filmu
 - spojení knihovny s galerií v MěK Třinec
 - SVK Hradec Králové ve veřejném prostoru
- **Sté výročí prvního knihovnického zákona – Pardubický kraj (závěrečná část cyklu)**
 - z historie knihovnictví v kraji (Pardubice, Holice, Opatovice n. L., Přelouč, Řečany n. L.)
 - knihovnická osobnost Zdeněk Vavřík
- **Co listopad 1989 českým knihovnám dal a vzal (část 3)**
- **Vzpomínka na Jaroslavu Biolkovou**
- **Knihovny v malých obcích (Kořenec, Moravany u Brna)**
- **Dvojrozhovor o podpoře četby a čtenářství za pomoci divadla**
- **Božena Němcová inspirující (od roku 1842 do současnosti)** a další materiály.

Věříme,
že zůstanete
našimi čtenáři
i v roce 2020,
kdy vychází již 72. ročník
časopisu!

Hromadné odkyselování novodobých knihovních fondů

Národní knihovna České republiky (NK ČR) spravuje přes sedm milionů knihovních jednotek. Zhruba 96 % z nich tvoří tzv. novodobé fondy, do kterých se zahrnují dokumenty vydané po roce 1800. V letech 1845–1850 došlo v důsledku zvyšování poptávky po knižní produkci jak k významným změnám v použitých surovinách (dřevitá hmota), tak v technologii výroby papíru, což vede k výrazným změnám chemické struktury papíru a k poklesu jeho životnosti. Vlivem vznikajících kyselých látek, které mechanismem hydrolytických reakcí v kyselém prostředí štěpí makromolekuly celulózy, papír ztrácí své mechanické vlastnosti – hrozí jeho rozpad na malé kousky a zničení.

Kdo chce budoucnost číst, musí v minulosti listovat.

André Malraux

→ Do odkyselování se už vedle NK ČR zapojili kolegové i z dalších knihoven – MZK a Vědecké knihovny v Olomouci (VKOL); nyní začali s odkyselováním svých fondů i pracovníci Knihovny Umělecko-průmyslového muzea, Knihovny Národní galerie a Knihovny Národního muzea.

ÚVOD

Tento proces lze preventivními i invazivními zákroky zpomalit, ale je třeba zasáhnout včas, dokud papír vykazuje ještě určité mechanické vlastnosti. Životnost papíru zároveň ale ovlivňuje řada degradačních faktorů, především faktory vnější: teplota prostředí, relativní vlhkost vzduchu, nečistoty obsažené v prostředí (např. prachové částice, vzdušné polutanty, jako jsou oxidy síry a dusíku, ozón...), světelná energie, biologičtí škůdci (plísň, bakterie, hmyz) apod. Neutralizací kyselých složek v papíru – odkyselováním (deacidifikací) a současně vytvořením tzv. alkalické rezervy lze životnost papíru prodloužit, rozpad papíru oddálit, a zachránit tak originál pro budoucí generace v dobrém fyzickém stavu jako zdroj informací. Vzhledem k obrovskému množství kyselých materiálů je potřeba volit hromadné metody odkyselování. Individuálně toto množství a objem nelze zvládnout a finančně by to bylo mnohonásobně dražší. NK ČR již řadu let postupně testuje a hledá vhodné metody hromadného odkyselování knih a vázaných periodik. Průzkumem fyzického stavu knih se ukazuje, že ve fondech tká „časovaná bomba“. Navíc řada knih už je v čase rozpadu a tento proces je nevratný – pro záchranu originálu nelze již nic podniknout.

Rozpadající se novinový svazek z fondu Slovanské knihovny

HROMADNÉ ODKYSELOVÁNÍ PERIODIK

Proces odkyselování je proces chemického ošetření papírových materiálů. Jedná se o technické a technologické postupy zaměřené na odstranění vlastní příčiny vzniku degradace papíru – jeho kyselosti. Dochází k neutralizaci, resp. inaktivaci v papíru přítomných kyselých látek (volných kyselin). Neutralizací kyselin dochází ke zrušení jejich katalytického účinku degradace (mechanismem hydrolytických reakcí v kyselém prostředí) a k zastavení nebo alespoň k výraznému zpomalení či oddálení degradačního procesu rozpadání papíru.

Současně se díky použití hromadných technologií do papíru zavádí tzv. alkalická rezerva ve formě organických sloučenin (uhličitanů), které obsahují vápník nebo hořčík. Alkalická rezerva vytváří „narázník“ do budoucnosti, protože dohází k neutralizaci kyselin vznikajících v papíru následkem jeho přirozeného stárnutí, vlivem vzdušných polutantů (oxidy síry a dusíku a další degradační produkty) nebo absorbovaných z vnějšího okolí.

Neutralizaci kyselin zajišťuje odkyselovací (neutralizující) činidlo. Papír je tím chemicky stabilnější a zpomalí se či až zastaví jeho degradace.

Požadavky kladené na „ideální“ metodu hromadného odkyselování knihovních fondů jsou definovány následujícím způsobem:

- U neutralizovaných knih nesmí následkem tohoto procesu dojít k poškození či rozpadu vazby.
- Proces musí být aplikovatelný na všechny druhy papíru, resp. papíry obsažené v knihovním fondu NK ČR.
- Proces nesmí negativně ovlivňovat jakýkoliv druh materiálu použitý na knize. Vzhled knihy se nesmí změnit.
- Veškeré kyseliny musí být kompletně a trvale neutralizovány.
- Neutralizací musí být vytvořena v papíru alkalická rezerva ekvivalentní 2 % uhličitanu vápenatého – stanovení podle ISO 10716. Při odkyselování by se měl vytvořit v papíru nadbytek uhličitanů vápenatého nebo hořečnatého, které jsou pak schopny absorbovat plynné oxidy síry a dusíku nacházející se v atmosféře (jejich koncentrace např. v Barokním sále Klementina se průběžně proměňuje).
- Distribuce pH a alkalické rezervy musí být homogenní v celé knize a v materiálech knih. Stanovení např. atomovou absorpční spektrometrií EN ISO 7980:2000, podle Papiertechnische Stiftung (PTS) Nr. 30799. Průnik částic uhličitanů vápenatého nebo hořečnatého skrz materiály, resp. jejich vláknitou strukturou a odkyselení ve hmotě, nejen povrchově (bez bílých reziduí na povrchu materiálů).
- Hodnota pH papíru musí být mezi 7 a 8,5 (tolerance u hodně kyselých materiálů minimálně 6,5 až po 9,5 u méně kyselých materiálů) – stanovení hodnoty pH studeného vodného výluhu podle normy ČSN ISO 6588. Hodnoty pH vyšší než 9,5 naměřené na povrchu papíru mohou indikovat poškození pomocí alkalické hydrolyzy.
- Životnost neutralizovaného papíru (stanoveno testy urychleného stárnutí podle ČSN 50 0375, dnes spíše podle ISO 5630/1 a dále ISO 5630/3) by měla vzrůst ideálně pětinásobně.
- Mechanické vlastnosti materiálů knih by měly zůstat nezměněny, pokud dojde ke zlepšení, je to žádoucí. Stanovení různých mechanických vlastností referenčních vzorků podle norem, např. ISO 5626.
- Použité chemikálie nesmí být nebezpečné pro obsluhu, budoucí čtenáře a životní prostředí.
- Použité chemikálie musí být trvale neškodné pro veškeré součásti knihy.

VÝBĚR TECHNOLOGIE PRO HROMADNÉ ODKYSELOVÁNÍ PERIODIK V NK ČR

Podle platných zákonů v České republice byla vypsána veřejná zakázka na hromadné odkyselení knihovních fondů. Vítězem se stala firma DocuSave, která zastupuje a v České republice nabízí technologii Papersave Swiss® v provozovně v německém městě Aschau.

Technologie Papersave Swiss je určena pro odkyselování jak knih, brožur, tak i jednotlivých listů papíru i v krabicích, kdy jsou knihy umístěny do kovových klecí (viz obr. dole). Jako odkyselovací látka se používají etanolát hořecnatý a titaničitý, nosným médiem je hexametyldisiloxan. Jedná se o komorový proces, kdy jsou knihy či další materiály ponořeny do roztoku po předsušení. Následně se knihy umístí do klimatizačních komor a zde setrvávají několik týdnů.

V letech 2016–2019 bylo díky finanční podpoře Ministerstva kultury v rámci grantového programu *Veřejné informační služby knihoven (VISK)*, konkrétně VISK 7, celkem odkyseleno několik tisíc knih. Průměrná hodnota pH povrchu před odkyselením knih se pohybovala okolo 3,5–4 a po odkyselení se dostala na hodnoty okolo 7,5–8, což je hodnota, při které je papír a jeho chemická struktura nejstabilnější. V roce 2019 jsme začali poprvé odkyselovat knihovní fondy ve větším množství díky zvýšené ministerské dotaci ve výši šesti milionů korun.

Umístění knih do speciálních košů před vložením do technologie odkyselování Papersave Swiss

REGISTR ODKYSELENÝCH KNIH V ČESKÉ REPUBLICE

Tento registr vznikl na základě požadavků Ministerstva kultury a „Komise k odkyselování knih“, jejíž členové jsou zástupci ministerstva, NK ČR a Moravské zemské knihovny v Brně (MZK). Jeho cílem je vytvoření prostoru, kde bude v ČR přehled o odkyselovaných knihách (jednotlivých exemplářích), aby byl nejprve odkyselen od každé knihy pouze jeden exemplář – čili registr by měl přispět k systémovosti odkyselování knih na území naší republiky. Prioritou je odkyselit na území ČR nejprve alespoň jeden exemplář určitého titulu; až poté lze odkyselovat i další exempláře. K tomuto účelu je potřeba sledovat fyzický stav stejných vydání konkrétních titulů napříč institucemi na území České republiky. Registr odkyselených knih slouží ke shrnutí řady informací na jednom místě. Jsou to volně přístupné informace jako např. evidence údajů o odkyselených exemplářích, informace o použitých technologiích odkyselení, o dosažených i původních hodnotách pH atd. Za základ pro Registr odkyselených knih v České republice je využita stávající infrastruktura Registru digitalizace. Systém navazuje na systematické průzkumy fyzického stavu novodobých knihovních fondů. Registr odkyselených knih je dostupný na <http://www.registrdigitalizace.cz/czbrd/>.

Smyslem registru je také porovnání vlivu jednotlivých odkyselovacích technologií a jejich efektivnost z dlouhodobého hlediska na životnost exemplářů, a to především zachování alkalické rezervy a hodnoty pH.

ZÁVĚR

Díky zvýšené finanční podpoře Ministerstva kultury můžeme zasáhnout hromadně ve velkém objemu. Navíc se do odkyselování zapojili už i kolegové z dalších knihoven – MZK a Vědecké knihovny v Olomouci (VKOL); nyní začali s odkyselováním svých fondů i pracovníci Knihovny Umělecko-průmyslového muzea, Knihovny Národní galerie a Knihovny Národního muzea. Začali provádět i systematický průzkum fyzického stavu svých knihovních fondů, aby měli přehled, kolik kyselých knih mají ve fondech a jak je vybírat. Informovanost institucí uchovávajících knihovní a archivní dokumenty o problematice kyselých fondů je velmi dobrá. O této problematice se diskutuje na seminářích a konferencích a následně se i koná.

NK ČR vydala už několik metodik:

→ *Příprava novodobých knihovních fondů na hromadné odkyselování a kontrola kvality odkyselení – kritéria výběru a proces zpracování nebo*

→ *Metodika průzkumu fyzického stavu novodobých knihovních fondů.*

Dále byly vytvořeny platformy pro zpracování a přípravu novodobých knihovních fondů na odkyselování – databáze *Průzkum fyzického stavu a Registr odkyselených knih v ČR*.

Sluší se rovněž uvést, že práce na odkyselování knižních fondů a periodik vznikly v rámci výzkumného projektu rozvoje Národní knihovny České republiky jako výzkumné organizace (Institucionální podpora výzkumné organizace – DKRVO, Vývoj metodik ochrany, konzervace a restaurování knihovních fondů – historických i novodobých), který podporuje Ministerstvo kultury. Za to mu patří velký dík.

Jedno je ale zjevné: bez procesu odkyselení nebude možné některé knihy zachovat pro budoucí generace v originální podobě. Musí se však začít, dokud je to ještě možné!

PETRA VÁVROVÁ | Petra.Vavrova@nkp.cz

Foto: archiv NK ČR

První vydání Máchova *Máje* uloženo v Plzni

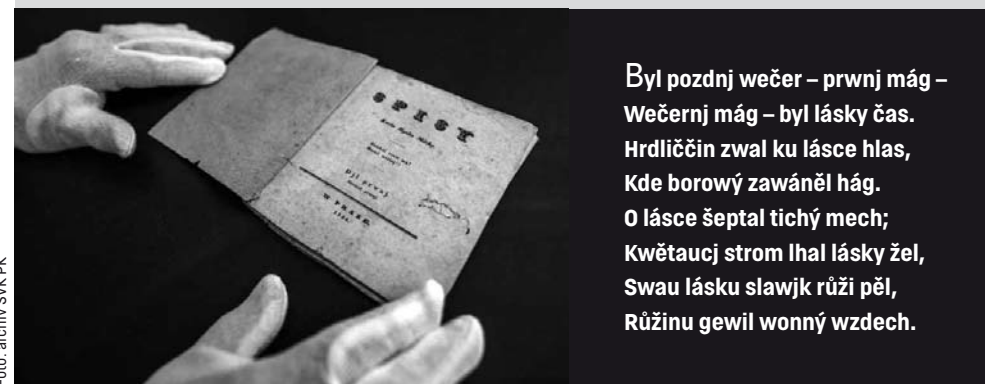

Foto: archiv SVK PK

Byl pozdnj večer – prwnj mág –
Wečernj mág – byl lásky čas.
Hrdliččjn zwal ku lásce hlas,
Kde borowý zawáněl hág.
O lásce šeptal tichý mech;
Kwětaucj strom lhal lásky žel,
Swau lásku slawjk růži pěl,
Růžinu gewil wonnj wzdech.

Lyrickoepická skladba *Máj* Karla Hynka Máchy patří k vrcholným dílům českého romantismu, ve své době však příliš úspěchu nesklidila. Máchovu tvorbu dokázali náležitě ocenit až Májovci ve 2. polovině 19. století. V letošním roce bylo Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje (SVK PK) nabídnuto ke koupi první vydání Máchova *Máje* z roku 1836.

Nejslavnější česká báseň byla vytištěna v Praze v tiskárně Jana Spurného, podle odborné literatury nákladem autorovým v počtu 600 výtisků; v současnosti je známo asi 80 exemplářů. Kniha byla vytištěna na různém papíru. Podle jeho jakosti se pak v té době prodávala ve třech různých cenových skupinách – po čtrnácti až třiceti krejcarech. Výtisk zakoupený SVK PK patřil pravděpodobně do nejnižší cenové skupiny. Druhé vydání (1845) disponuje úvodem Karla Sabiny, třetí je z roku 1861.

Svázaný knižní blok prvního vydání je vlepen do hnědé papírové obálky, dolní okraj listů je neuměle seříznut. Útlý sešitek nenese téměř žádné stopy po užívání, ale byl včetně obálky příliš kyselý – pH 3,3. Tisk byl nalezen na půdě plzeňského domu při likvidaci pozůstalosti a majitelka antikvariátu Černý pes v Plzni si přála, aby byl tento exemplář zakoupen do veřejné knihovny. Také proto souhlasila s kupní cenou 57 000 Kč, aniž by se přistoupilo k dražbě. Při jejím stanovení bylo přihlédnuto k faktu, že poslední veřejně známý prodej dražbou v roce 2012 se uskutečnil za 40 000 Kč. Po restaurátorském průzkumu byl tisk předán k odkyselení a uložení do obalu z nekyselého lepenky restaurátorce paní Janě Kovandové z Litomyšle. Nyní je již *Máj* bezpečně uložen v trezoru SVK PK.

MARTINA KOŠANOVÁ | kosanova.martina@svkpk.cz

Veřejné knihovny v průmyslu 4.0 očima zřizovatele

V letošním lednovém čísle časopisu *Čtenář* (s. 7–10) jsem přiblížil průběh konference *Knihovna – Pilíř 4.0 – role veřejných knihoven v průmyslu 4.0* (<https://pilir4.info/>), která se uskutečnila v polovině října 2019 ve Slaném, a slíbil jsem, že se k řadě diskutovaných problémů vrátím v sérii článků. Tímto příspěvkem začínám svůj slib plnit.

Mým cílem je otevřít diskusi pohledem člověka, který sice s knihovnami a knihovníky přicházel do styku po desetiletí, ale stojí mimo knihovnickou komunitu. Znamená to, že řadu problémů vnímám povrchně, protože mnohé souvislosti je možné poznat jen dlouhodobou praxí. Na druhé straně jistý odstup a zkušenost z jiných oblastí umožňuje vidět vývojové souvislosti, které mohou v každodenní rutině zaniknout.

Nástup průmyslu 4.0

Nástup nové průmyslové revoluce, pro kterou se ujalo označení průmysl 4.0, se začíná pomalu projevovat a v několika příštích letech lze očekávat významné změny, které bezpochyby zasáhnou i veřejné knihovny. O měnících se rolích knihoven promluvil na slánské konferenci Vít Richter (videozáznam jeho přednášky *Klíčové role knihoven* naleznete na adrese <https://www.pilir4.info/outputs.html>).

Ukázal, že stereotypní vnímání veřejných knihoven jako statických institucí je mylné. Knihovny neustále reagovaly a reagují na změny společenské poptávky, některé role ustupovaly do pozadí a na jejich místo nastupovaly úkoly nové. Pokud se veřejné knihovny dokázaly vyrovnat s velkými změnami v minulosti, bezesporu v nich existuje i síla čelit výzvam budoucnosti.

Jakým způsobem se nové role objevují? A jak vlastně poznat, které nové role by si měly vzít knihovny za vlastní a které nemá cenu sledovat? Na jedné straně jsou důležité vize samotných knihovníků. Na slánské konferenci probíhala živá

diskuze o tom, jaké služby mají knihovny nabízet a které již odmítat. Mezi diskutujícími převládla shoda, že případné nové služby by se měly opírat o existující klíčové předpoklady a nemělo by se dělat vše, co je možné.

Služby poptávané

Na straně druhé je však podstatné dívat se na budoucí role knihoven očima zřizovatele, kterým je nejčastěji město. Pokud se vedení města rozhodne aktivně připravovat na nástup průmyslu 4.0 a dalších výzev současnosti, bude poptávat řadu služeb, které může veřejná knihovna potenciálně zabezpečit. Podívejme se na tyto služby z hlediska současnosti, pravděpodobného budoucího vývoje a konkurenčních organizací, veřejných i soukromých, které je mohou poskytovat.

Přístup k informacím

— *Současnost*: Zde je role knihoven naprosto jednoznačná a vyplývá z jejich zaměření i historického vývoje. Nástupem internetu se sice význam knihoven jako informačního zdroje oslabil, stále však knihovny zůstávají klíčovým informačním zdrojem významné části občanů.

— *Budoucnost*: Digitalizace informačních zdrojů a následná právní a technická opatření budou posilovat význam dálkového přístupu k informacím, včetně knih a časopisů. Narůstající podíl uživatelů vyrůstajících v digitalizovaném světě a vývoj čtecích zařízení bude snižovat podíl čtenářů dávajících přednost klasickým knihám a časopisům.

— *Konkurence*: Místním knihovnám budou konkurovat nejen soukromí poskytovatelé specifických služeb, ale také regionální a celostátní knihovny, které mohou těžit z přirozené koncentrace finančních a lidských zdrojů.

Přístup k moderním technickým zařízením

— *Současnost*: Překotný vývoj techniky s sebou přináší mnoho nových přístrojů, jako jsou 3D tiskárny, zařízení virtuální reality, roboti nebo pokročilé senzory. Města, která se opravdu starají o všechny své obyvatele, se snaží odstraňovat bariéry vzniklé rozdílným sociálním prostředím a materiálním zázemím občanů.

— *Budoucnost*: Mezi knihovnickou komunitou zatím není shoda v tom, zda působení v této oblasti patří k úlohám knihovny. Otázkou však zůstává, kdo jiný může tuto roli ve většině měst plnit.

— *Konkurence*: V případě pozitivního rozvoje českého školství budou školy vybavovány moderní technikou a prostřednictvím dětí a vnuků se s ní budou seznamovat starší generace. Významný pokrok virtuální reality a její rozšíření v domácnostech umožní simulovat potřebné podrobnosti v dostatečné míře tak, aby fyzická zkušenost nebyla nutná.

Přístup k celoživotnímu vzdělávání

— *Současnost*: Veřejné knihovny jsou významným aktérem v oblasti celoživotního vzdělávání již povahou své hlavní činnosti. Síť veřejných knihoven je jediným veřejným systematickým poskytovatelem celoživotního vzdělávání.

— *Budoucnost*: Odborníci na vzdělávání i soukromí podnikatelé se shodují na tom, že význam celoživotního vzdělávání bude neustále narůstat. Okolní svět se velmi rychle mění a znalosti nabyté ve škole rychle zastarávají.

— *Konkurence*: Veřejné vzdělávací instituce vyšších stupňů hledají nové finanční zdroje a snaží se rozšířit svoji nabídku i pro starší generace. Také představitelé průmyslu jsou tlačeni vývojem na trhu práce k tomu, aby si své pracovníky vzdělávali sami nebo ve spolupráci se soukromými poskytovateli vzdělávacích služeb. Lze očekávat, že nově vznikající kapacity se stanou velmi významným hráčem na poli celoživotního vzdělávání.

Zprostředkovávání kontaktů

— *Současnost*: Knihovny jsou přirozeným centrem setkávání. Moderní veřejné knihovny se prezentují jako komunitní centra a to jim už dnes významně pomáhá při jednání se zřizovateli.

— *Budoucnost*: Trendy setkávání ve virtuálním prostoru se budou nadále rozvíjet, ale osobní setkávání bude mít stále nezastupitelnou úlohu. Mnohé prvky osobního kontaktu dokáže zprostředkovat i nejmodernější technika velmi nedokonale a je otázkou, zda se někdy v tomto směru ve vzdálené budoucnosti stane plnohodnotnou náhradou.

— *Konkurence*: Ve městě s kvalitním prostředím pro život působí řada společenských, kulturních a sportovních organizací, které nabízejí širokou škálu možností pro společné setkávání. Pro veřejné knihovny představují na jedné straně konkurenci, na straně druhé však i velkou příležitost ke spolupráci. Velkým konkurentem v boji o potenciální klienty je však také přirozená „pohodlnost“ uživatelů, kterou dovedně využívá například televize.

Kurátorství dat

— *Současnost*: Množství volně dostupných dat nabízených veřejnými institucemi stoupá velmi rychlým tempem. Bohužel, jejich kvalita využitelnost pro řešení praktických problémů omezuje nebo dokonce vylučuje.

— *Budoucnost*: Pro průmysl 4.0 jsou data strategickou surovinou a narůstat bude i jejich význam pro veřejnou správu, včetně řízení obcí.

— *Konkurence*: V této oblasti by měli mít knihovnici velkou konkurenční výhodu. Současní studenti knihovnických oborů na českých univerzitách jsou připravováni na práci v této oblasti. Problémem ovšem je, že po ukončení studia nastupuje do veřejných knihoven jen zlomek absolventů.

Společenská záchytná síť

— *Současnost*: Knihovny poskytují vzácnou příležitost k osobnímu kontaktu pro osamocené spoluobčany. Některé z nich také nabízejí aktivity cílené na sociálně znevýhodněné obyvatele.

— *Budoucnost*: Pokud se naplní současné představy o rozvoji průmyslu 4.0, budou města čelit významným společenským otřesům. Lidé přicházející o zaměstnání nestrádají pouze materiálně, ale nová životní situace přináší závažné psycho-

Momentka z konference o roli knihoven v průmyslu 4.0, která proběhla v říjnu 2019 ve Slaném

logické následky. To bude rovněž platit pro mnoho dalších lidí, kteří si práci udrží, ale prestiž jejich postavení výrazně poklesne.

— **Konkurence:** Knihovny nemohou být hlavním aktérem v této oblasti, nicméně jejich podpůrná činnost může mít velký význam.

Veřejné knihovny samozřejmě nemusí plnit všechny výše zmíněné role nebo v nich mohou hrát jen pomocnou úlohu. Jednotlivé cíle včetně role koordinační mohou naplňovat jiné městské organizace, neziskové organizace nebo soukromá sféra.

Pro město je ale velkou výhodou, když na jeho území aktivně působí nezávislé organizace, které pomáhají naplňovat potřeby občanů. Nabídka těchto organizací se ovšem město od města liší. I v případě, že ve městě potřebné organizace působí, je třeba počítat s tím, že mohou zaniknout nebo přesunout své působíště jinde. V klíčových oblastech musí město vědět, že dokáže na vzniklou situaci rychle zareagovat.

Neznamená to, že nabádám k duplikování nabídky soukromých iniciativ. Naopak, snahou by mělo být s nezávislými organizacemi spolupracovat a poskytovat jim co nejlepší zázemí. Spolupráce umožňuje optimalizovat využití zdrojů a zároveň udržuje ve městě potřebný lidský kapitál pro případ nepříznivého vývoje. Materiálové zabezpečení je možné v případě potřeby nakoupit velmi rychle, ale kvalitní a připravení lidé se tak snadno zajistit nedají.

Budou knihovny poskytovatelem klíčových aktivit?

Jaké městské organizace mohou být přirozenými koordinátory a poskytovateli klíčových aktivit? Školy jsou organizacemi, které přicházejí na mysl ve vzdělávacím kontextu jako první. Města jsou ovšem zřizovatelem pouze základních škol, zatímco školy střední obvykle zřizuje kraj. Školy jsou navíc svojí podstatou zaměřeny na děti a mládež, zatímco cílem města by mělo být poskytnout prostor všem občanům. I na slánské konferenci několikrát zaznělo, že v českém prostředí jsou knihovny jediným typem veřejných institucí, které se systematicky věnují celoživotnímu vzdělávání.

V mnoha městech působí muzea, která organizačně spadají pod městský úřad. Z hlediska personálního i finančního zabezpečení ale mívají stejné, či ještě větší problémy než knihovny. Navíc povahou svého zaměření mívají užší záběr a větší odstup od moderních technologií než knihovny.

Města rovněž organizačně zajišťují kulturní akce. Starost o pořádání přednášek a setkávání občanů se může přirozeně přiřadit k těmto organizačním útvarům, řada dalších souvisejících aktivit jde však zcela nad rámec jejich každodenní praxe.

Tento výčet organizací ponechává veřejnou knihovnu jako nejvšestrannější variantu. Spolupráce s ostatními městskými organizacemi je samozřejmě prospěšná, ale musí být jasná, kdo nese hlavní odpovědnost za dlouhodobý vývoj. Roztříštěné vedení může uspět v jednotlivých aktivitách, ale dlouhodobé plnění hlavních cílů může dosáhnout jen zázrakem.

Pokud si veřejné knihovny svůj potenciál uvědomí a začnou na jeho naplnění usilovně pracovat, jejich společenská prestiž bude v budoucnu rychle stoupat. Stoupající pochopení významu knihoven regionální i celostátní politickou reprezentací se bezpochyby projeví i na finančním zabezpečení, které v tuto chvíli brání naplňovat jejich skutečný potenciál. Budoucnost veřejných knihoven leží v rukou jejich současných zaměstnanců!

MILOSLAV NIČ | nicmila@gmail.com

Foto: archiv Knihovny V. Štecha ve Slaném

Inspirace

Podívat se technologiím pod povrch

Foto: autorka

V listopadu 2019 se uskutečnila v Městské knihovně v Poličce první Roboakademie – seznamovací víkend s inženýrskými stavebnicemi a výukovými robůtky. Mezi patnácti účastníky byli i tři knihovníci – dvě dámy z Městské knihovny v Praze a kolega ze Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové. Pokud se chcete porozhlédnout, jaké platformy pro výuku informatiky se nabízejí pro použití v knihovnách, zveme vás na příští Roboakademii, která proběhne 20.–22. 3. opět v Poličce.

Jiří Valový z SVK v Hradci Králové akci zhodnotil následovně: *Roboakademie byla výborný a praktický kurz věnovaný robotům a jejich využití při výuce. Oceňuji především profesionalitu, se kterou byl kurz připraven i veden. Neocenitelné bylo i setkání s dalšími účastníky a výměna zkušeností. Rozhodně bych kurz doporučil všem zájemcům.*

V Městské knihovně v Praze už přímo „chovají“ stádečko Ozobotů. Malí robůtky si získávají srdce dětí a dospělých tím, že se dají programovat bez počítače, jen pomocí fixek a papíru. **Janu Gajdácovou z MKP**, další z účastnic Roboakademie, která s nimi pracuje moc ráda, jsem vyzpovídala. Přijela do Poličky podle svých slov proto, *aby se porozhlédla po dalších použitelných robotických stavebnicích.*

Co vás přilákalo na Roboakademii?

Já jsem taková hračka a technologie mě fascinují. Kdybych se vše chtěla naučit sama, tak nevím, kde začít. Proto se mi zalíbila nabídka kurzu, kde je možné se na jednom místě a za pomoci odborníků seznámit s různými možnostmi v krátkém čase. Je to super způsob, jak přičichnout k různým platformám a rozhodnout se, čím se zabývat do hloubky.

Byl to tedy vlastní zájem a nebo i profesní důvody?

Aktuálně v knihovně na Smíchově uvažujeme o zřízení technologické dílny se zaměřením na výukovou informatiku a robotiku. Chceme poskytnout dětem a možná i dospělým prostor k dalšímu vzdělávání. Má to být pro lidi, které to minulo ve škole nebo nenašli vyhovující kroužek. Tady by si mohli pracovat na vlastních projektech. Robo-

tické stavebnice nejsou úplně levné a na začátku člověk ani neví, co si koupit. Děti navíc baví postupně různé věci, jejich zvědavost je „rozlitaná“. Kdybychom uměli robotiku a informatiku v podobě zajímavých technologií nabídnout v knihovně, určitě by se našlo mnoho zájemců.

Roboakademie měla podobu málo strukturovaného víkendu. Drobná přednáška na úvod, představení různých platform, v případě zájmu zadání úlohy a co nejvíce samostatné nebo týmové práce. Jak ti tento formát vyhovoval?

Já jsem si tu našla přesně to, co jsem potřebovala a chtěla. A bavilo by mě to celý týden. Nejvíce mě nadchlo Lego We Do, Arduino a desková hra Scottie Go. To všechno jsou ideální nástroje, jak lidem přiblížit svět programování, aniž by se museli posadit na hodinu k počítači. Líbí se mi, že to má fyzický rozměr, dá se to vzít do ruky. V knihovně už nějaký čas pracujeme s Ozoboty a mohla jsem mnohokrát pozorovat, že algoritmicke je pro děti i jejich rodiče daleko přístupnější pomocí barevných fixek než prostřednictvím psaní nebo skládání kódu.

Mně se velmi líbí, že v knihovně připravujete dílny práce s Ozoboty. Nemáte někdy pochybnosti, zda to do knihovny patří?

Knihovna podle mě dnes už není jen o knížkách, ale o obecně o informacích. Do toho patří internet, práce s informacemi, základní porozumění technologiím. Robotické stavebnice jsou způsob, jak se podívat technologiím pod povrch, porozumět, jak internet a média fungují a jak ty principy přiblížit a vysvětlit dětem. Podle mě to plně zapadá do poslání knihovny.

VĚRA ONDŘICHOVÁ

vera.ondrichova@gmail.com

Co mohou knihovny očekávat od nové směrnice EU o autorském právu?

dokončení

Přinášíme dokončení komentované analýzy průběhu přípravy a přijatého legislativního předpisu významného i pro činnost knihoven (úvodní část viz *Čtenář* 1/2020, s. 15–17).

Vytěžování textů a dat

V řadě případů jsou pro vytěžování textu a dat, vedle vytěžování¹ databáze, zapotřebí úkony rozmnožování obsažených děl, zejména pro vytvoření tzv. normalizované rozmnoženiny. Na tyto úkony, pokud případně nejsou kryty zmíněnými oprávněními, se vztahují ustanovení článku 3 – a jak uvedu dále, také článku 4 – směrnice 2019/1790.

Výzkumné organizace je mohou provádět na podkladě takových zdrojů, k nimž mají zákonný přístup. Výzkumnými organizacemi jsou zde myšleny nejen subjekty, jejichž primárním posláním je vědecký výzkum, ale i instituce vysokoškolského vzdělávání či nemocnice provádějící výzkum. Oprávnění se vztahuje jak na subjekty veřejného sektoru, působící na neziskovém základě, tak případně jiné, pokud působí ve veřejném zájmu vyjádřeném např. způsobem financování (grant aj.) či cestou veřejné zakázky. Výkladové pravidlo z pojmu výzkumná organizace jako obmyšleného subjektu vyjímá pouze ty subjekty, jež jsou pod rozhodujícím vlivem obchodního podniku, pokud by ten měl mít přednostní přístup k výsledkům výzkumu. Ovšem výslovně se připouští možnost partnerství veřejného a soukromého sektoru, pokud vlastním příjemcem licence je subjekt veřejného sektoru, a to i když se při vytěžování využívá technika subjektu soukromého. Knihovnické organizace během pro-

jednávání dosáhly toho, že výjimka byla vztažena na knihovny, resp. obecně instituce kulturního dědictví (a nejen na knihovny univerzitní, jak předpokládal původní návrh).

Vědecký výzkum představuje komplexní proces, jehož nedílnou součástí je v současnosti zajištění možnosti – a tedy také provádění – ověření validity výsledků výzkumu. Oprávnění pro tento účel jsou podstatnou součástí výjimky z autorského práva a práv s autorským právem souvisejících, jak jsou uvedena v článku 3 směrnice. Členské státy vytvoří podmínky, aby uchovávané předměty ochrany nemohly být zneužity.

V článku 7 se také k uvedenému ustanovení (a rovněž k dalším výjimkám a omezením autorského práva) vztahuje platnost známého tzv. tříkrokového testu; vylučuje se k němu rovněž vymahatelnost smluvních ustanovení, jež jsou s poskytnutými legislativními oprávněními v rozporu. Druhé uvedené ustanovení ovšem může v nejednom případě narazit na skutečnost, že smluvní stranou je subjekt, který nesídlí v členském státě EU a díky své síle uplatní smluvní klauzuli, že vztahy vyplývající smlouvy se řídí právem státu mimo EU. Život ukáže působnost uvedeného ustanovení směrnice.

Svým předmětem jsou článku 3 blízká ustanovení článku 4. Jestliže však ten první upravuje oprávnění k vytěžování textu a dat pro účely

výzkumu uznaného členským státem EU, ten druhý zakotvuje oprávnění k vytěžování textu a dat obecně, pro jakýkoli další, tedy i soukromý podnikatelský účel a třeba i pro soukromý výzkum. Čím se ten druhý liší? V první řadě v postavení a právu nositele práv k předmětnému zdroji. Jestliže v případě článku 3 smí poskytovatel uplatnit jen opatření k zajištění integrity a verifikaci oprávněnosti přístupu subjektu provádějícího úkony spjaté s vytěžováním textu a dat, v druhém případě může jejich provádění zakázat, ať smluvním ujednáním nebo uvedením standardního kódu v metadatech veřejně přístupného zdroje aj. Oprávnění se také v druhém případě vztahuje pouze na úkony nezbytné pro samotné vytěžování textu a dat, oproti již výše uvedenému oprávnění podle článku 3 na uchování vzniklých produktů pro účely verifikace.

Pro činnost knihoven, jež nejsou zařízeními institucí (ústavů, univerzit apod.), je tak zřejmé, že mohou provádět pro všechny uživatele nebo kterémukoli registrovanému uživateli umožnit provádět vytěžování textu a dat na otevřeném webu, v obsahu digitálních knihoven a také v subskribovaných databázích, v posledním případě ovšem s tím, že nejde-li o „státem uznaný výzkum“ (viz článek 3), pak takové užití může poskytovatel účinně zakázat – nebo smluvně zproplatnit. Pokud jde o vytěžování obsahu na otevřeném internetu, nominálně je třeba v případech podle článku 4 případná vyloučení respektovat. Jak by se uplatňovalo ustanovení o zákazu smluvního vyloučení podle článku 7 v souběhu s článkem 3, je otázka (možná jen technická).

Užití děl a jiných předmětů ochrany při digitálních a přeshraničních výukových činnostech

Jakkoli je oprávnění pro užití při vyučování v § 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona (AZ) – na rozdíl od řady členských států EU – velmi obecné a ještě širěji se vykládá, může provedení ustanovení čl. 5 nové směrnice do našeho práva přinést určitá „vylepšení“. Pro knihovny (ale i muzea či archivy) přináší jistotu v tom, že citační licence se po novelizaci bude týkat i takových vyučovacíh akcí, jež škola bude (jistě v dohodě a součinností s nimi) provádět v jejich prostorách; pro školy (spíše vysoké) pak možnost umožnit přístup k výukovým materiálům splňujícím pod-

mínky licence rovněž ze zahraničí (zde z členského státu EU), příp. takové materiály zpřístupňovat pro výukový program pořádaný školou v jiném členském státu EU.

Jak zdůrazňuje výkladové pravidlo, oprávnění se bude vztahovat ve většině případů jen na užití části či úryvku díla či jiného předmětu ochrany (zvukového či videozáznamu). Stávající ani budoucí licenci nelze v žádném případě chápat tak, že opravňuje k on-line zpřístupňování (ať na místě či se vzdáleným chráněným přístupem) celých kapitol, časopiseckých článků, v podstatě celých knih či filmů apod. ani k trvalému rozdávání tištěných kopií uvedených kategorií děl. Pro tento účel ostatně lze od roku 2017 uzavřít licenční smlouvu s kolektivními správci. Bylo by ovšem velmi užitečné, kdyby reálná možnost využití uvedeného oprávnění byla vytvořena ustanovením opravňujícím knihovny a další paměťové instituce poskytovat – v souladu s uvedeným rámcem – pro vyučující potřebné rozmnoženiny.

Projednávání původního návrhu předmětného ustanovení bylo nakonec poněkud komplikovanější, než se původně očekávalo. V některých zemích s ohledem na to, aby se nepoškozoval rozvinutý trh s učebními a vyučovacími materiály, je užití při vyučování kvantitativně omezeno a zproplatněno. Možnost zachování takového přístupu byla jednak doplněna do článku 5, jednak podložena vynětím ustanovení článku 7 z mandatorního režimu. To druhé znamená, že může být stanovena přednostní povinnost využít tržní nabídku (jejíž náležitá viditelnost a přístupnost má být ovšem zajištěna).

Uchování kulturního dědictví

Na rozdíl od knihoven v nejednom z členských států EU a ve srovnání s jejich dosavadní praxí digitalizace vlastních fondů přinese ustanovení článku 6 knihovnám v České republice vcelku málo: oprávnění k přeshraniční spolupráci. Přínosem k oprávnění podle ustanovení § 37 odst. 1 písm. a) se ovšem jeví i posílení právní jistoty výslovným umožněním kooperace mezi knihovnami, využití jiných dodavatelů jakož i přechody na jiné formáty, ba i zhotovení rozmnoženiny pro účely pojištění. Co do předmětu úpravy je ovšem analogické ustanovení platného AZ nominálně poněkud širší – umožňuje pro archivační a konzervační potřeby zhotovit rozmnoženinu i takového

¹ Dva výrazy „vytěžování“ obsažené v této větě znamenají dva různé pojmy: způsob užití databáze (v angličtině „extraction“) a techniku analýzy souboru textů či dat („mining“). V předchozích letech se pro druhý pojem používal zpravidla výraz „dolování“. Vedle toho pro výsledek užití ve vztahu k obsahu databáze ve smyslu prvního pojmu se v českém znění směrnice používá výraz „extrakce“. Není vyloučeno, že terminologie českého znění směrnice se bude ještě redigovat.

díla či předmětu ochrany, jež není součástí trvalé sbírky knihovny či jiné instituce kulturního dědictví; takové oprávnění je ovšem v části jdoucí za hranici trvalé součásti sbírky v zásadě jen nominální: digitalizát by musel na možnost zpřístupňování čekat až do doby, kdy majetková práva k dílu uplynou.

Výkladové pravidlo rovněž uvádí kritéria pro to, zda dílo či jiný předmět ochrany lze považovat za takové, jež se trvale nachází ve sbírkách knihovny nebo jiné instituce kulturního dědictví. Vedle vlastnictví lze brát v úvahu rovněž trvalé držení, tedy držení na základě převodu vlastnictví nebo na základě licenční smlouvy, povinného odevzdání ze zákona, tj. „povinného výtisku“, či ujednání o trvalé úschově a péči.

V tomto ani v jiném ustanovení směrnice 2019/1790 či jakéhokoli jiného právního předpisu EU nebo mezinárodního dokumentu není žádné ustanovení, jež by v rámci autorského práva přímo umožňovalo kooperaci při digitalizaci sbírek pro účely zpřístupňování veřejnosti, pokud jde o díla (či jiné předměty ochrany), k nimž majetková práva ještě trvají. Jestliže snad byly dříve o takovémto chápání právního rámce digitalizace fondů a jejich zpřístupňování veřejnosti pochybnosti, ustanovení směrnice o autorském právu na digitálním jednotném trhu, byť se týká (a právě proto, že se týká) „jen“ digitalizace pro účely uchovávání, je odstraňují.

Kooperace při digitalizaci pro účely zpřístupňování veřejnosti je možná jen podle licence na základě rozšířené kolektivní hromadné smlouvy o užití děl nedostupných na trhu mezi na jedné straně příslušně oprávněnými kolektivními správci (konkrétně DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agenturou, z. s., a Ochrannou organizací autorskou – Sdružením autorů děl výtvarného umění, architektury a obrazové složky audiovizuálních děl, z. s.) a Národní knihovnou ČR, ve smyslu knihovního zákona centrem systému knihoven, nebo oprávněnou ve smyslu AZ a na základě zakládací listiny zastupovat knihovny systému knihoven při jednáních s kolektivními správci o užití děl a dalších předmětů ochrany a uhrazovat autorskou odměnu za taková užití. Uvedená smlouva je již jistou dobou meritorně projednána, avšak některé sice formální, leč dů-

ležitě předpoklady pro její platné uzavření byly dovršeny až nyní. Na jejím základě bude možné společensky zúročit plody dosavadní digitalizace realizované Národní knihovnou ČR a Moravskou zemskou knihovnou zejména v rámci projektu Národní digitální knihovna (NDK), spolufinancovaného ze Strukturálních fondů EU (Evropského fondu pro regionální rozvoj) prostřednictvím Integrovaného operačního programu (IOP) – Šance pro váš rozvoj. Zdrojem digitalizátů pro předpokládané zpřístupňování však nemusí být a nebude jen projekt NDK/IOP. Smluvní rámec umožní využití rovněž výsledků digitalizace dalších paměťových institucí.

Jelikož právní rámec – ať podle platného AZ, nebo podle pravděpodobného znění po provedení směrnice 2019/1790 – umožní takové zpřístupňování pouze ve vztahu k dílům nedostupným na trhu (DNNT)², lze předpokládat, že podstatnou část zpřístupňovaného obsahu – a také část relativně nejvíce užívanou – budou představovat noviny a časopisy vydávané v Česku ve 20. století. Knižní vydání děl, představující většinu digitalizátů, budou zahrnuta také, avšak mnohá díla se pro ně nebudou kvalifikovat definičně, příp. je budou moci nositelé práv z takového zpřístupňování vyloučit.

Tak se téma našeho výkladu předpokládaného přínosu směrnice o autorském právu na digitálním jednotném trhu plynule přesunulo od hlavy II směrnice, nazvané *Opatření pro přizpůsobení výjimek a omezení digitálnímu a přeshraničnímu prostředí*, k hlavě III *Opatření ke zlepšení postupů poskytování licencí a zajištění širšího přístupu k obsahu*.

Užití DNNT institucemi kulturního dědictví

Evropský právní rámec této problematiky doznal v článku 1 a dalších člancích (8 až 11, zprostředkovaně i článku 12) významné změny:

- především se rozšířilo vymezení předmětu užití, jehož se licence mohou týkat;
- zakotvila se možnost přeshraničního užití;
- je možné stanovit paušální časovou hranici pro určení, pro které publikace je možné udělit licenci;
- za určitých podmínek lze za DNNT považovat celý soubor;

— v členských státech, kde nepůsobí dostatečně kvalifikované organizace kolektivní správy, lze na užití DNNT vztáhnout výjimku či omezení autorského práva (to se nejspíš netýká ČR).

Pokud jde o rozšíření předmětu, na který lze úpravu užití DNNT vztáhnout, nová národní úprava smí zahrnout nejen díla slovesná a s nimi související obrazovou složku, jak je tomu doposud v našem AZ (a v právu některých dalších členských států EU), ale i další druhy děl – hudební, audiovizuální, výtvarná obecně – jakož i záznamy výkonů. Zde jde nepochybně o krok významný. Praktický dosah a dopad na veřejnost ovšem ukáže praxe podle toho, v jaké míře jsou tyto segmenty děl a záznamů opakovaně publikovány, v současnosti zejména komerčně přístupné online. Pod rozšíření předmětu rovněž spadá i výklad aktu zveřejnění, kdy za zveřejněné dílo či předmět ochrany se mohou považovat i takové, jež jsou ve sbírkách institucí kulturního dědictví, pokud lze rozumně předpokládat, že původce by proti jejich veřejnému užití nic nenamítal. Využití rozšíření předmětu DNNT zejména pro vědecké a studijní účely se perspektivně nepochybně rýsuje, a to nejen na podkladě fondů knihoven, ale zvláště i muzeí a archivů.

Pokud jde o přeshraniční užití, zmíněná připravená licenční smlouva vymezující zpřístupňování jen na prostory knihoven či na (vzdálené) registrované čtenáře by neměla vytvářet nadměrná očekávání, že „vše bude na webu“. Jistou perspektivu vývoje lze předpokládat ve vzájemném využití v příhraničních oblastech sousedících zemí či v zemích s blízkou kulturou a samozřejmě v rámci studia a badatelského zájmu v celém rozsahu EU.

Pro potenciál součinnosti, konkrétně vzhledem k dějinné etapě společného státu a paralelního budování fondů, mezi knihovnami v České a Slovenské republice má význam výklad obsažený ve směrnici, umožňující zařadit do licenční smlouvy i DNNT vzniklé v jiném členském státě, je-li kolektivní správce pro takovou zemi reprezentativní na základě smlouvy o zastoupení.

Praktický význam možnosti stanovit v ujednáních o pravidlech pracovních postupů při určování nedostupnosti na trhu paušální časovou hranici či význam možnosti zahrnout do předmětu smlouvy celé sbírky (na základě celkové charakteristiky či ověření vzorků) snad netřeba rozvádět.

Směrnice závazně stanoví také některé tzv. technické postupy podmiňující využití „režimu“ DNNT. Nástroj, který se v platném autorském zákoně nazývá „seznam děl na trhu nedostupných“, je vzhledem k unijnímu rozměru úpravy povýšen. Příslušný portál, zajišťující analogickou funkci, zřídí a bude spravovat Úřad EU pro duševní vlastnictví.

V zájmu toho, aby úprava užití DNNT nepřekročila rámec mezinárodního práva v oblasti duševního vlastnictví, směrnice stanovuje řadu opatření, kterými musí členské státy a subjekty, jimž předmětná oprávnění svědčí, zajistit cestou širokých informačních akcí informovanost potenciálních nositelů práv, kteří patrně ve své značné či dokonce většinové části předem kolektivní správce práv k uzavření příslušných licenčních smluv nepověří. S tím souvisí také to, že nositel práv může užití svého díla aj. z působnosti DNNT vyloučit.

Pro ty z řad knihovnické obce, jež v minulých letech upoutal případ neúspěšné legislativní úpravy online zpřístupňování knih 20. století ve Francii, uvedme, že problematiku oprávnění organizací kolektivní správy uzavírat licenční smlouvy s tzv. rozšířenou působností (tedy i vzhledem k dílům autorů, kteří předmětnou organizaci zastupováním nepověřili) upravuje článek 12 směrnice. V současnosti se ovšem takové smlouvy nemohou obecně týkat přeshraničního užití DNNT. K této záležitosti se má Evropská komise vrátit po pěti letech na základě vyhodnocení zkušeností z uplatňování směrnice.

Závěr

Směrnice 2019/790 o autorském právu na digitálním jednotném trhu obsahuje ještě celou řadu dalších ustanovení (tvoří ji celkem 32 článků a 86 výkladových pravidel k nim), např. o zajištění přeshraniční dostupnosti videozáznamů, o transparentnosti smluv výkonných umělců, o rozdělování autorských odměn, ale i o tom, že pouhá „technická“ reprodukce díla výtvarného, u něhož již uplynula lhůta trvání majetkových práv, nesmí zakládat jeho vyřazení z volné domény.

Jde o komplexní právní rámec, možnost nejen uplatnění v praxi, ale i „jen“ provedení do práva jednotlivých členských států (má být dokončeno do 7. 6. 2021) ukáže vývoj následujících let.

ZDENĚK MATUŠÍK | zdenek.matusik@nkp.cz

² Z praktických důvodů pro pojem „díla a jiné předměty ochrany nedostupné na trhu“ budu zpravidla dále používat zkratku DNNT.

(Pardubice, 30.–31. 10. 2019)

Seminář o regionálních funkcích knihoven 2019

Kulturní dům Hronovická v Pardubicích hostil koncem letošního října na 200 účastníků dvoudenního celostátního semináře zaměřeného na regionální funkce knihoven. Jak již samotný název napovídá, je primárně určen především krajským knihovnám a knihovnám pověřeným výkonem regionálních funkcí, tedy knihovnám, které poskytují služby malým či středně velkým obecním knihovnám; dále je seminář určen zastupitelům krajů a obcí, ale i dalším zájemcům.

Seminář tradičně pořádá SDRUK ČR a Knihovnický institut NK ČR ve spolupráci s Krajskou knihovnou v Pardubicích. Všechny přítomné účastníky i přednášející přivítala právě ředitelka Krajské knihovny v Pardubicích Radomíra Kodetová a také první náměstek hejtmana Pardubického kraje Roman Línkem, člen Rady Pardubického kraje zodpovědný za investice, majetek a kulturu.

Pořadatelé připravili účastníkům velmi nabitý a jasně strukturovaný program, kterým provázela Blanka Konvalinková, předsedkyně sekce SDRUK ČR pro regionální funkce, a Vít Richter, ředitel Knihovnického institutu NK ČR. Jednotlivé bloky na sebe logicky navazovaly, vystupující měli perfektně připravené prezentace, hovořili jasně a věcně. Jednotlivé příspěvky a prezentace jsou zveřejněny na stránkách <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven/celostatni-seminare-regionalni-funkce-knihoven/celostatni-seminar-regionalni-funkce>.

První přednášku, která se týkala aktualizace *Koncepce rozvoje knihoven v ČR do roku 2027 a regionálních funkcí*, přednesl **Vít Richter**. Věnoval se několika velmi důležitým aspektům současné knihovnické regionální problematiky, a to například financování regionálních funkcí napříč ČR, vlivu informačních technologií a médií na člověka v celém jeho sociálním prostoru (jazyk, vzdělávání, zaměstnání, volný čas, kultura, tradice...), rozšíření vnímání role knihovníka jakožto navigátora, poradce, organizátora nebo třeba částečně i jako sociálního pracovníka. Zabýval se

taktéž hodnotami knihoven, které jsou v průběhu času proměnlivé a zrcadlí potřeby dané obce. Na závěr svého vystoupení vyhlásil čtrnáctidenní anketu, ve které se mohli přítomní knihovníci vyjádřit k tomu, co by chtěli během následujících 10 let ve své knihovně změnit. Výsledky ankety naleznete na https://ipk.nkp.cz/docs/Anketa_Vyhodnocen201911.pdf.

S další pro nás velmi podnětnou prezentací vystoupil **Tomáš Štefek**, toho času designér knihovnicích a informačních služeb v Kabinetu informačních služeb a knihovnictví na Masarykově univerzitě v Brně. Jeho příspěvek s poměrně širokým, avšak všeřikajícím názvem *Jak bychom mohli představitelům obcí prezentovat vizi knihovny jako důležitého a užitečného místa, aby byli motivováni ke změnám* byl plný příkladů dobré praxe. Zabýval se vzájemným vztahem knihovny a obce, potažmo samozřejmě lidmi, kteří tyto dvě strany reprezentují. Cesta k úspěchu by mohla být dlážděna vzájemnou komunikací a vytyčením cílů, které společnými silami chtějí (mohou) knihovny a obce dosáhnout.

Seminář se nesl v duchu *Koncepce rozvoje knihoven*, která stanovila osm prioritních oblastí. Jednou z nich jsou Centra vzdělávání, kultury a komunity.

Přednáška **Vladany Pillerové** *Spolupráce knihoven a škol* se týkala výsledků celostátního průzkumu, který se prováděl pomocí dotazníkového šetření v období květen/červen 2019 a byl určen pro všechny typy knihoven. Cílem bylo analyzovat

Foto: Tereza Freudlová

Moderování se ujala **Blanka Konvalinková**; zde společně s prvním náměstkem hejtmana Pardubického kraje **Romanem Línkem** a ředitelkou Krajské knihovny v Pardubicích **Radomírou Kodetovou**

Z vystoupení **Petra Čápa**, ředitele nezavislého sdružení *Místní akční skupiny*

Ze společného vystoupení (zleva) **Václava Vojtěcha** (Akademie Černošice), **Elišky Bartošové** (KISK) a **Jaroslava Valúcha** (Transitions)

současný stav této spolupráce a zjistit její překážky. Zúčastnilo se 841 knihoven. Z průzkumu vyplynulo, že počty vzdělávacích akcí pro školy, které pořádají knihovny, úměrně rostou s velikostí měst, spravujících knihovnu. Zajímavý pro nás byl poznatek, že téma *Informační gramotnost*, které si představujeme jako hlavní téma vzdělávacích akcí knihoven pro školy, bylo zastoupeno pouze ve 34 % akcí a téma *Mediační výchova* pouze ve 15 %. Knihovny více vzdělávají první stupeň základních škol a mateřské školy, méně jsou zastoupeni žáci druhého stupně a střední školy se tak vzdělávají pouze ve 20 % případů.

Vyhodnocování vzdělávacích akcí pro školy se nejvíce provádí ústně v rozhovoru s pedagogy a skupinovým rozhovorem s žáky. Čtvrtina knihoven průběh a efektivitu vzdělávacích aktivit se školou nevyhodnocuje. Šetření ukázalo, že se knihovny potýkají s nedostatečným technickým zázemím, nedostatečné jsou i prostory knihovny a vybavení interiéru nábytkem. Dalšími překážkami je, že se knihovníci necítí být kompetentní pro přípravu a realizaci lekcí a chybí rovněž finanční motivace pro zaměstnance, kteří akce pořádají. Překážkou na straně školy zase bývá, že čas strávený v knihovně musí pedagog nahrazovat, chybí zde podpora vedení škol. Bariérou na straně zřizovatele je nepochopení role knihovny ve společnosti a nedostatečný rozpočet pro její činnost.

V přednášce *Knihovny a možnosti spolupráce s Občanskou akademií* kolektivu autorů (**Eliška Bartošová** – KISK, **Jan Bartoš** – ELPIDA, **Jaroslav Valúch** – Transitions, **Václav Vojtěch** – Občanská akademie) byl představen pilotní projekt celoživotního vzdělávání, který vychází z tradice skandinávských vysokých škol. Filozofií projektu je ce-

ložitovní učení všech bez rozdílu věku, vzdělání, pohlaví, politického či náboženského vyznání. Finančně i regionálně dostupné vzdělávání je rozděleno na šest základních tematických okruhů: Lidé, rodina a společnost; Zaměstnání, kariéra a podnikání; Kultura, historie, umění a kreativita; Zdraví, pohyb a životní styl; Jazyky a akce v cizích jazycích; Příroda, životní prostředí a cestování. Občanská akademie nabízí reklamní materiály a kurzy se šablonami, dále své zkušenosti, prezentační web a rezervační systém s mailovým automatem. Zavádění podporují zástupci univerzit a zástupci mnoha neziskových organizací. Pilotní projekt Akademie Černošice slouží jako vzor pro snadné následování. Pokud některá z knihoven přemýšlí o rozšíření vzdělávání pro veřejnost, je tato platforma jistě dobrou příležitostí.

Seminář byl nabitý novinkami a spoustou užitečných informací z knihovnického oboru. Za všechny zmíníme jistě velmi užitečnou přednášku právě pro období konání konference, a to *Jak psát výroční zprávy knihoven* (**Marie Šedá**, MSVK), dále projekt *CENTRAL – Katalogizace beletrie pro knihovny* (**Zuzana Kopencová**, MKP) (pozn. red.: blíže viz *Čtenář* 2019, č. 11, s. 396–397) nebo *Metodické centrum pro výstavbu knihoven* (**Lenka Dostálová**, MZK), na které se v případě potřeby můžete obracet při výstavbě nebo rekonstrukci knihovny (pozn. red.: blíže viz *Čtenář* 2018, č. 9, s. 318–319).

Semináře se zúčastnili i zástupci ze Slovenské republiky, a tak bylo zajímavé sledovat, jak se knihovnictví rozvíjí u nám blízkých sousedů. I všechny ostatní příspěvky byly však pro nás přínosem a příští ročník si určitě nenecháme ujít.

MARKÉTA SVÍTKOVÁ | svitkova@svkkl.cz
ZUZANA KANTOVÁ | kantova@svkkl.cz

„Putující knihovna“ aneb Rýmařovská knihovna na nové adrese

V pondělí 2. prosince 2019 se po dvou týdenní stěhovací pauze znovu otevřela rýmařovská knihovna. Od prosince má novou adresu – sídlí v ulici Julia Sedláka v budově, která byla rekonstruována pro potřeby knihovny a některých zájmových kroužků Střediska volného času. Knihovna, to ovšem není jen půjčovárna knih nebo veřejný internet. Představuje především přívětivý nekomerční prostor pro setkávání všech generací i klidné útočiště – zkrátka „obývací místnost“.

Knihovna v Rýmařově, nejzápadnějším městě Moravskoslezského kraje, letos oslaví pětasedmdesát let od svého založení. První sbírka českých knih určená k půjčování obyvatelům města vznikla už o Vánocích roku 1945, knihovna proto patří mezi první kulturní zařízení v poválečném Rýmařově.

Putování po městě

Za více než sedm desetiletí nepřerušené existence knihovna několikrát změnila sídlo. Rostl její fond a s ním i prostorové nároky, současně byla postupně odsouvána ze středu města. Zatímco v roce 1946 byla umístěna na radnici, na začátku 50. let ji přestěhovali do rohu náměstí Míru, do přízemí dnešního muzea, v roce 1961 získala prostory ve funkcionalistické budově banky na náměstí Svobody, z nichž část po sametové revoluci opět ztratila ve prospěch bankovního ústavu. A nakonec na podzim roku 2019 mění adresu znovu a přesouvá se do ulice Julia Sedláka. Jejím novým sídlem se stává rovněž funkcionalistická budova, vystavěná ve třicátých letech pro potřeby okresního soudu; od šedesátých let se využívala jako škola.

„Putování“ městské knihovny na mapě Rýmařova má ještě jednu, lehce bizarní linku: všechna její dosavadní sídla totiž sloužila mimo jiné k výkonu represivní moci. Na radnici se v minulých stoletích též vedly výslechy a ve sklepení se pa-

Pohled do čítárny

trně i věznilo, v současném muzeu mělo za druhé světové války kancelář gestapo, v prvním patře bankovního domu zase bylo do sedmdesátých let oddělení Veřejné bezpečnosti a budova v ulici Julia Sedláka, jak je uvedeno výše, byla původně soudem a disponovala i celami. Pokud vnímáme genia loci v souvislosti s funkcí městských budov, působila knihovna pokaždé jako zušlechťující, projasňující nájemník domů s temnou minulostí, který do zdí dříve navštěvovaných s obavami a z donucení vnesl mnohem sympatičtější funkci relaxační, kulturní a vzdělávací. A takovou chce knihovna být i na své nové adrese. Institucí otevřenou všem – dětem, studentům, dospělým i seniorům, příjemným zájemcům pro studium, četbu, vyhledávání informací, ale i pro odpočinek, hru a zážitky.

Foto: Michal Vyhřídál

Do půjčovny pro dospělé zavítají i děti

Foto: Zdenka Příkrylová

Prostorové dispozice

V renovované budově v ulici Julia Sedláka knihovna dostala k dispozici prostory v prvním nadzemním podlaží. Ve druhém podlaží a v suterénu má své učebny Středisko volného času, v suterénu bude umístěn i sklad knih, který by měl být vybaven v příštím roce. Situování do prvního podlaží, odkud vede schodiště do druhého patra, si vynutilo rozdělení knihovny na dvě části, mezi nimiž je průchozí chodba. Z čelního pohledu tvoří pravé křídlo podlaží půjčovna pro dospělé čtenáře, levé křídlo půjčovna pro děti a čítárna.

Vybudování samostatné čítárny je pozitivním posunem ve srovnání s dřívějšími prostory knihovny, kde byly koutky pro četbu a práci na počítači rozmístěny mezi regály půjčovny pro dospělé. Nová čítárna je účelně rozvržená tak, aby v ní našli pohodlné místo čtenáři denního tisku a časopisů, stejně jako studenti nebo uživatelé veřejného internetu. Místnost je světlá a vzdušná, kromě periodik nabízí i přehled audioknih, cizojazyčné a regionální literatury, poezie, komiksů nebo stolních her, které je rovněž možné si vypůjčit domů. Šest počítačů umožňuje přístup na internet, tisk dokumentů a nové i skenování.

Půjčovna pro děti a mládež, sousedící s čítárnou, poskytuje útulné, bezpečné prostředí, kde si mohou děti nejen číst, půjčovat knížky a časopisy, psát úkoly, kreslit nebo pracovat na počítači, ale i hrát stolní hry a pro nejmenší jsou nově připravené edukativní hračky, které je možné si rovněž půjčit domů. Kvalitní dřevěné hračky nejsou levnou záležitostí, a tak si je rodiče mohou tímto způsobem vyzkoušet dřív, než se rozhodnou některou zakoupit. Dětská půjčovna má samozřejmě i zázemí pro besedy, oblíbenou py-

ramidu k sezení (se skrývá uvnitř) a zařízení pro videoprojekci. Pěkným interiérovým prvkem je domeček, který v sobě ukrývá knížky pro nejmenší čtenáře i pro nečtenáře.

Půjčovna pro dospělé je spolu s kanceláří ředitelky knihovny v pravém křídle podlaží. Menší plocha půjčovny ve srovnání s předchozími prostory vyvolala nutnost zvýšit úložnou kapacitu knižních regálů, jsou tudíž o něco širší a především o polici vyšší. Do volného výběru se tak podařilo umístit většinu knižního fondu (více než tisíc svazků knih musely knihovnice vyřadit nebo převést do skladu). Díky bílé barvě regálů půjčovna navzdory maximálnímu využití kapacity místností nepůsobí stísněně. Dostatek místa získala naučná literatura i beletrie, samostatně jsou vystaveny detektivky, povinná četba k maturitě, knižní novinky i tipy, výměnný fond, stejně jako oblíbená „Čtenářská výzva“. A zbylo i místo pro čtecí koutky. Vyhledávání v katalogu čtenářům usnadní počítače umístěné přímo na regálech. S pomocí dobře viditelných orientačních tabulí se v půjčovně, čítárně i dětském oddělení snadno zorientují.

Zatím vše dobře...

Návrh interiéru, který i při menší využitelné ploše zajišťuje všechny funkce knihovny, na něž jsou čtenáři zvyklí, je dílem Ing. arch. Tomáše Adámka. Reakce návštěvníků jsou zatím velice pozitivní a lze podle nich soudit, že přes nevýhody, které přemístění knihovny přineslo (větší vzdálenost od centra, rozdělení knihovny na dvě poloviny), se nové prostory líbí. Těm, kteří to teď mají do knihovny příliš daleko, především seniorům a handicapovaným, knihovna nabízí zdarma donášku knih až domů.

ZDENKA PŘIKRYLOVÁ

akvizice@knihovnarymarov.cz

Podvečerní zvonkohra...

Obecní knihovny mají v naší zemi stoletou tradici. Právě loni jsme si kulaté výročí vydání zákona o veřejných knihovnách obecních připomínali. A i když mnohdy slyšíme, že papírové knihy už „nejsou v módě“, že je brzy nahradí nová média, realita je poněkud jiná. Je jisté, že i venkovské knihovny už dávno nejsou jen půjčovnami knih a časopisů, ale že se postupně proměňují v místa setkávání a centra kulturního dění v dané obci. Podělit se o své zkušenosti a načerpat nové nápady pro svou činnost přijeli „venkovští knihovníci“ v září 2019 do městyse Křtiny v Jihomoravském kraji.

Právě zde proběhlo již patnácté setkání s názvem **Co venkovské knihovny umějí a mohou**, které již mnoho let volně navazuje na soutěž **Knihovna roku**. Hostitelem tentokrát byla Knihovna městyse Křtiny (Knihovna roku 2017). Na organizaci se vedle zmíněné knihovny (knihovnice Marie Pařilová a Viola Novotná) podíleli zástupci obce (hlavně starosta František Novotný), pověřená knihovna v Boskovicích (metodička Helena Jalová) a Sekce veřejných knihoven SKIP (Daniela Wimmerová). Vše za finanční podpory Ministerstva kultury. Ústředním motem posledního setkání bylo *Knihovny komunitní*.

Den první

Zahájení akce se uskutečnilo v kině v Boskovicích, protože knihovna v Křtinách nemá pro podobné akce dostatečné prostory. Zajímavosti Boskovic představila skvělá znalkyně místní historie Lenka Janíková během komentované procházky, zaměřené především na starou židovskou čtvrť. Dále pak následovala exkurze do boskovické knihovny, kde se účastníci seznámili s jejím provozem a metodickou činností.

Autobus nás pak přepravil do Křtin, kde probíhal hlavní program setkání. Večerní posezení bylo věnováno historii tohoto poutního místa. Několik ochotníků a především místní kronikář Petr Švenda přiblížili důležité historické momenty v besedě nazvané *Střípky z historie Křtin*. Definitivní závěr prvního večera patřil Miroslavu Bláhovi, neúnavnému dokumentaristovi všech setkání, který promítl DVD z předloňského set-

kání v Rapotíně a také prezentaci o tom, jak se v Kostomlatech pod Milešovkou po mnoha letech podařilo vybudovat novou knihovnu.

Pojednávala o proměně starého kravína v nové víceúčelové kulturní zařízení, kde tato Knihovna roku 2014 konečně získala důstojné a odpovídající prostory.

Den druhý

Následující den proběhl odborný program zaměřený na komunitní roli knihoven. Tato část programu je již tradičně určena nejen knihovníkům z různých míst naší republiky, ale bývají přivzváni i zájemci z blízkého okolí. Počet účastníků se tak vyšplhal ke stovce. Průvodkyněmi dopoledního programu byly křtinská knihovnice Marie Pařilová a metodička boskovické knihovny Helena Jalová. Za zmínku jistě stojí a o dobré práci paní Jalové svědčí fakt, že v jejím metodickém obvodu se knihovníci scházejí už podruhé. Před pěti lety se seminář uskutečnil ve Veselici, mj. Knihovně roku 2011.

Úvodní slovo patřilo starostovi Františku Novotnému. Sto let veřejného knihovnictví u nás připomněli společně doc. Jaromír Kubíček a současný ředitel MZK prof. Tomáš Kubíček. Dalším významným hostem byl Radomír Pavlíček, předseda Výboru pro regionální rozvoj Jihomoravského kraje. Připomněl dobrou spolupráci s knihovnami a možnosti získání grantů na vybavení knihoven. Konkrétní zkušenosti z činnosti knihoven v regionu představily ve svých prezentacích Hana Matulová (*Knihovna a podpora*

Foto: Miroslav Bláha

Společné foto účastníků již patnáctého setkání „venkovských knihovníků“, které se v roce 2019 konalo v Křtinách v Jihomoravském kraji

tradic v obci) a Veronika Havlínová (*Kladoruby – pobočka MěK Letovice*). O rozsáhlém programu věnovanému práci se čtenáři v kraji, který je nazván *Jižní Morava čte – podpora čtenářství v Jihomoravském kraji*, pohovořila Adéla Dilhová z MZK. Volně na ni navázala Helena Jalová, když popsala konkrétní případy rekonstrukce jihomoravských knihoven, které se uskutečnily díky grantovému programu vypsanému Jihomoravským krajem. Jak konkrétně postupovat při podávání žádosti o grant, vysvětlila přítomným účastníkům Monika Kratochvílová a přidala i informace o dotačních titulech kraje pro zlepšování vzhledu a technického vybavení knihoven.

Poté vystoupili hosté z Holasovic (Knihovna roku 2018). Starosta Václav Volný a knihovnice Helena Dehnerová a Lenka Pálíková společně představili činnost své knihovny a všechny zájemce pozvali na příští setkání na severní Moravu. Dopolední program uzavřel svým vystoupením Vít Richter, který se zaměřil na téma *Co si myslí veřejnost o knihovnách*.

Po společném obědě v základní škole zájemci vyrazili na komentovanou procházku po Křtinách. Zajímavosti své obce představili starosta František Novotný se svou manželkou Violou. Pomyslnou informační štafetu pak předali Petru Švendovi, který knihovníky seznámil s historií a krásami kostela Jména Panny Marie, který je dílem architekta Jana Blažeje Santiniho. Po skončení prohlídky nás čekalo překvapení v podobě vystoupení hráčů na lesní roh. V podvečer se podařilo ještě zajistit spuštění zvonkohry, která je jednou z největších ve střední Evropě. Hlasitě, ale přece

jen půvabně verze melodií mariánských písní umocnily příjemnou atmosféru večera. Definitivní tečkou se pak stal společenský večer, který zahájilo vystoupení mladých krojovaných tanečníků. Po krátkém zhodnocení akce a poděkování hlavním organizátorům došlo i na tanec. K dobré náladě hrála skupina Tom Sawyer Band.

Den třetí

Poslední den setkání bývá zpravidla věnován objevování krás okolí. Nejdříve jsme navštívili nově zrekonstruovanou knihovnu v Habrůvkách a potom se přesunuli do Veselice. Zdejší knihovna získala titul Knihovna roku 2011 a už v roce 2013 se zde uskutečnilo podobné setkání. Pamětníci si mohli ověřit, že úroveň veselické knihovny pod vedením Olgy Hájkové je pořád vysoká. Nabídka služeb se rozšířila a o čtenáře vzorně pečují. Fyzickou zdatnost účastníků setkání pak nejprve prověřil výstup na místní rozhlednu Podvrší, následovalo soutěžní klání na koloběžkách a potom přišla na řadu prohlídka knihovny a nového Muzea včelařství Moravského krasu.

Jako vždy, čas byl neúprosný. Ještě krátké společné posezení, poděkování hostitelům, a než se zase účastníci rozjeli do všech koutů naší země, všichni obdrželi pamětní listy. Protože akce celého setkání byly opět monitorovány, později jim bude předáno i pamětní DVD. Současně bude doplněna kronika a zveřejněny články v místním a odborném tisku, k čemuž přispívá i časopis *Čtenář*.

DANIELA WIMMEROVÁ

| Wimmerova.D@seznam.cz

Pestrost aneb Knihovna pro lidi

Újezd u Brna se nachází v Jihomoravském kraji necelých 20 km od Brna. Městem jsme teprve od roku 2006 a v současnosti máme okolo 3200 obyvatel. V roce 2015 byla Městská Jiráskova knihovna Újezd u Brna přestěhována do nově zrekonstruovaných a větších prostor poblíž středu města a základní školy. Interiér je vybaven novým nábytkem, počítače byly pořízeny díky dotacím Ministerstva kultury z programu VISK. Knihovna funguje také díky dobré spolupráci se zřizovatelem, který vždy podpořil nákup potřebného vybavení (data-projektor s plátnem, tiskárna, klimatizace apod.).

Foto: autorky

V našem oboru všichni zaznamenáváme úbytek čtenářů či alespoň snížení počtu výpůjček. Naše knihovna se snaží svoje čtenáře a příznivce nalákat nejen novými knižními tituly nebo audio-knihami. Dnešní doba si zkrátka žádá více pestřích akcí v knihovně, a to nejen pouze v rovině čtenářství. Jak ale odpoutat lidi od televizí a dětí od počítačů a mobilů a nalákat je do knihovny? Tuto otázku si klademe na každé poradě knihovníků. Snažíme se vzájemně si poradit a obohatit se zkušenostmi z jiných knihoven.

Pořadat besedy s žáky základní a mateřské školy je dnes již nezbytností. Tyto akce teď v nové knihovně díky prostornějšímu interiéru můžeme zpestřit také výtvarnými dílnami nebo promítáním pohádky. Ani odpolední besedy pro veřejnost jsme v původní knihovně kvůli velmi omezenému prostoru dělat nemohly.

Nyní do knihovny zveme zajímavé osobnosti. A vyplátilo se to! Lidé si navykli navštěvovat besedy se spisovateli, cestovateli, zkrátka lidmi, kteří mají veřejnosti co říci. Velký ohlas mívá zvláště seriál besed s odborníkem na brněnské podzemí, kdy se knihovna vždy zaplní do posledního místa. Dobrou volbou jsou také cestovatelé, ať už se jedná o „dobrodruhy“ z daleka nebo z vedlejší vesnice. Rovněž besedy s rozhlaso-

vými moderátory bývají více než hojně navštěvené. Dojemné bylo i setkání s paní, která za války prošla koncentračním táborem. A tak bychom mohly své tipy dávat ještě nějakou chvíli – vloni u nás proběhlo celkem dvaadvacet besed.

S kolegy knihovníky se shodujeme v tom, že dnes knihovna zkrátka nesmí zaostávat za kulturním děním obce nebo města. Pokud na kulturní akce chybí finance – a myslíme si, že všichni knihovníci více či méně trochu bojují s rozpočtem, je možno využívat tohoto prostoru jako místa pro zábavu, třeba v podobě půjčování stolních deskových her. Naše nové a příjemné prostředí děti láká k setkávání s kamarády, k vypracování školních úkolů a projektů nebo prostě jen ke trávení volného času jinde než o samotě doma. Otevřeno máme 36 hodin týdně. Knihovna má zkrátka sloužit lidem a my doufáme, že všichni cítí, že v újezdské knihovně tomu tak je.

DARIA MATOUŠKOVÁ, VĚRA LÍSKOVÁ
| mkujezd@volny.cz

V čele aktivit na podporu čtení

Místní knihovna Moutnice se nachází ve stejnojmenné jihomoravské obci, která má kolem 1200 obyvatel. Od roku 2006 sídlila v budově základní školy, kde měla vymezenou jednu místnost. Prostory v základní škole se ale postupem času jevíly značně nedostačující a uvažovalo se o novém umístění. To knihovně umožnila nově vystavěná budova obecního úřadu, kam se knihovna na jaře roku 2016 přestěhovala. Nové prostory kladou důraz především na víceúčelovost. Nenachází se zde pouze knihovna, ale prostory slouží i jako zasedací a obřadní síň, dvakrát do roka se zde koná vítání občánků, besedy, výstavy aj. Knihovna je nyní vybavena moderní technikou včetně připojení k wi-fi a interní televizi, která knihovně slouží právě při různých besedách a dalších pořádaných akcích.

Ve fondu knihovny se nachází více než 5000 knižních svazků, rozdělených do následujících kategorií: krásná literatura pro dospělé, naučná literatura pro dospělé, krásná literatura pro děti a mládež a naučná literatura pro děti a mládež. Literatura pro děti a mládež a komiksy mají v prostoru knihovny své zvláštní místo. Mimo tyto kategorie můžete v moutnické knihovně nalézt také tzv. sdílenou knihovnu, kde se nachází vyřazené knihy a neevidované knižní dary. Čtenáři si je mohou libovolně odnášet domů, vracet

Prostory knihovny v Moutnici v nové víceúčelové budově obecního úřadu

podle svého uvážení, případně za ně přinést do knihovny knihy jiné.

V posledních dvou letech moutnická knihovna zaznamenává nárůst jak čtenářů, tak výpůjček. K poslednímu dni v měsíci říjnu 2019 jsme v knihovně evidovali 86 čtenářů, což odpovídalo stejnému počtu registrovaných čtenářů za celý rok 2018. Počet výpůjček ke stejnému datu překročil o dvě stě rok 2018 a o čtyři sta rok 2017. Pokud jde o věkovou skladbu uživatelů knihovny, nejvíce čtenářů nám narůstá právě mezi dětmi. Tento nárůst připisují především podpoře čtení v místních vzdělávacích institucích a jejich výborné spolupráci s naší knihovnou. Kromě pravidelných tematických návštěv se tyto instituce aktivně zapojují i do akcí pořádaných knihovnou a zároveň samy iniciují akce na podporu čtení.

Místní knihovna Moutnice každoročně pořádá několik akcí s cílem podpořit vztah ke knihám a četbě. Jsou zaměřeny především na dětské čtenáře, ale snažíme se, aby stranou našich aktivit nezůstali ani starší návštěvníci. Usilujeme o to, aby se zde takové akce konaly v průběhu celého roku, aby si čtenáři v každém ročním období našli nějakou „svou akci“, na kterou by se mohli těšit a do níž by se mohli zapojit.

První takovou akcí v roce je *Velká knižní soutěž*, která prověřuje všeobecné znalosti knih, orientaci v knihovně a knižním katalogu, ale nutí také účastníky k tomu, aby se dozvěděli něco navíc o různých knihách, které se ve fondu moutnické knihovny nacházejí. Soutěž má několik částí, jejichž úspěšné splnění navede čtenáře ke konečnému řešení, které se skrývá v prostorách knihovny. Loni se do soutěže zapojilo dvacet soutěžících z řad dětí i dospělých. S příchodem léta se v naší knihovně mohou nejmladší čtenáři těšit na *Týden čtení*, během něhož se čtou různé pohádky a příběhy pro děti. Na podzim je to potom projekt *Jižní Morava čte*. Tento projekt financuje Jihomoravský kraj a jeho cílem je prostřednictvím různých akcí, besed, ale především literárně-výtvarných soutěží podnítit dětské čtenáře k četbě a zájmu o knihy. V roce 2019 bylo jako téma vybráno *Tajemství knihovny* a v obci se do projektu zapojilo téměř sedmdesát dětí ve věku 5–15 let. V prosinci potom pro-

běhlo vánoční čtení, které má v naší knihovně více než desetiletou tradici. Děti ze základní školy vždy napečou perníčky a sejdou se společně s ostatními rodinnými příslušníky v knihovně, kde rozsvítíme stromeček a poslechneme si příběh s vánoční tematikou. Vedle toho knihovna pořádá také různé příležitostné akce – besedy, výstavy aj.

Vloni se obec Moutnice zapojila do soutěže Vesnice roku. V jejím rámci jsme získali Diplom za moderní knihovnické a informační služby a stali se Knihovnou roku 2019 Jihomoravského kraje. Za tato ocenění vděčíme především dobré komunikaci a spolupráci v rámci obce, bez které by knihovna nemohla fungovat tak, jak funguje. Odměnou je pro nás kromě daného ocenění i výše zmiňovaný nárůst čtenářů a to, že se do knihovny rádi vracejí, ať už pro určité tituly knih, nebo kvůli akcím, které se zde konají.

KATEŘINA FLAJŠINGEROVÁ

knihovna.moutnice@email.cz

Foto: archiv MK Moutnice

Knihovníci a ex libris

10. část

Knihovníci a ex libris Karlovarský kraj

Řada knihoven má své ex libris, některé knihovny mají i jejich sbírky a dokonce mnozí knihovníci mají svá vlastní. V tomto cyklu jsme se zaměřili právě na ex libris knihovníků. Desátá část je věnována Karlovarskému kraji. Obsahuje tentokrát sice ex libris jediné, a navíc nové, ale zase mezinárodně oceněné.

Marie VÁCLAVOVÁ

(1958 Planá u Mariánských Lázní)
bibliografka v Ústí nad Labem

autorka:

Jana Ondrušová-Wünschová (1940)

KVĚTA CEMPÍRKOVÁ | cempirkova@cbvk.cz

Obr.: sbírka ex libris Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích

První knihovní zákon – 100 let

Situace v regionu

Vznik a rozvoj obecních lidových knihoven na různých místech současného Karlovarského kraje nebyl zpočátku jednotný, protože záleželo na obecních radách, zda knihovnu zřídí, či nikoliv. K zásadní změně dochází až po vydání prvního knihovního zákona z 22. 7. 1919, který zakládání obecních lidových knihoven stanovil obcím jako povinnost. Podobně jako v jiných krajích byly v jednotlivých obcích knihovny zakládány nebo do péče obce přebírány také původní spolkové knihovny. Zároveň vznikaly knihovnické rady, které měly nad nimi dozor.

K jedné z prvních obecních lidových knihoven na Karlovarsku patří **Obecní knihovna v Bochově** (zal. roku 1919). Na jejím založení se nepodílela jen obec. Knižními dary přispěli i občané – např. František Truksa daroval v listopadu 1919 obecní knihovně větší množství českých knih. Obdobná situace byla ve Žluticích, Perninku, Nejdku, Abersbátěch, Jáchymově, Toužimi, Dalovicích, Ostrově.

Jazykové složení knihovního fondu odpovídalo vždy národnostnímu složení obce, převažoval však knihovní fond v němčině. Struktura fondu byla vždy univerzální, zahrnovala především beletrii a populární naučnou literaturu.

Ve Státním okresním archivu Sokolov se sídlem v Jindřichovicích jsem prostudovala materiály sedmi obecních knihoven, které vznikly ve 20. letech 20. století. Jednalo se o ručně psané katalogy fondu. Pouze Městská knihovna Loket měla strojopisně psaný katalog, který si nechala na konci dvacátých let vytisknout. Byly zde materiály o nákupu a darech knih i peněžních příspěvcích. O všem rozhodovali členové knihovní rady. Půjčovalo se dvakrát v týdnu po dvou hodinách. Knihovny byly umístěny většinou v prostorách obecních úřadů nebo ve škole. U tří je uvedeno i jméno knihovníka.

Městská knihovna Loket byla založena 29. 10. 1920, **Obecní knihovna Citice** v červenci 1921, **Obecní knihovna v Krásnu** také v roce 1921, **Obecní knihovna Staré Sedlo** udává únor 1923. U **Obecní knihovny Dolní Nivy** je uveden rok 1920. **Obecní knihovna v Jindřichovicích** byla založena 20. 12. 1927, ale otevřena byla až 15. 1. 1928.

Budova spořitelny v Nejdku na náměstí Karla IV., kde sídlila městská knihovna až do roku 1992; po dvojím přestěhování je opět jejím sídlem (foto z roku 1988)

Obecní knihovna v Dolním Rychnově byla založena 6. 11. 1920 a pouze její obecní archivní složka obsahovala i statistické výkazy. Takže několik údajů: v roce 1922 zde žilo 2888 obyvatel, z toho 2805 Němců a 83 Čechů. Na začátku bylo v knihovně 590 knihovních jednotek, o čtyři roky později to bylo 815 knih.

rok	počet čtenářů	počet výpůjček
1922	112	2 008
1924	170	2 477
1925	174	3 543
1926	167	2 531
1927	198	2 659

GERDA LORENZOVÁ | Lorenzova@knihovnakv.cz

Foto: archiv města Nejedek

Veřejné knihovny v Karlových Varech

Vývoj v 19. a v první polovině 20. století ukazuje, že Karlovy Vary měly potřebu zabezpečovat kulturní potřeby jak lázeňských hostů, tak i stálých obyvatel. Platí to i pro knihovny, které prodělaly vývoj od nepatrných počátků až po zřízení moderních a dobře organizovaných knihoven, které disponovaly tisíci svazky odborné literatury i beletrie.

Obr.: archiv MĚK KV

Ex libris Městské knihovny Karlovy Vary

Přestože koncem 18. století vznikala na území našeho státu řada větších i menších veřejných knihoven, podmínky pro vznik veřejné knihovny v Karlových Varech byly velmi špatné. Karlovy Vary zachvátila vlna moru, jehož následkem byl úbytek obyvatelstva.

Další pohromou, která zpomalila hospodářský i kulturní rozvoj města, byl požár v roce 1759, kdy popelem lehly dvě třetiny města.

V literatuře je zmínka o pokusu založit půjčovnu knih Jana Ferdinanda Schönfelda, bohužel však není možné doložit její existenci. Měšťanské knihovny vykazovaly pouze malý počet svazků knih. Tvořila je převážně beletrie. Na přelomu 18. a 19. století vznikají různé spolky, z nichž některé budují také vlastní knihovny. Zakládají se i školní knihovny, které měly sloužit vzdělávání učitelů a žactva. Jsou však později zpřístupněny i veřejnosti.

Městská knihovna Karlovy Vary

Nejdelší tradici má **Městská knihovna Karlovy Vary (Karlsbader Stadtbibliothek)**, která byla od svého vzniku budována především jako studijní sbírka karlovarské regionální literatury. Jejím zakladatelem je kronikář a historiograf děkan Leopold Stöhr (1764–1831), který daroval městské radnici deset starších i novějších knih o vřídelním městě. Velkým obohacením městské knihovny byly odkazy kompletních knihoven lékařů Jeana de Carro (1770–1857), H. Bermanna

a Eduarda Hlawaczka (1808–1879). Fond byl rukopisně zkatologizován roku 1857, 1865, 1871. V letech 1896–1931 vedl knihovnu dr. Karl Ludwig (1866–1931). Za jeho působení vzrostla městská knihovna nejvíce. Největším přínosem byl knižní odkaz městského radního a lékaře Galluse Hochbergera (1803–1901). V roce 1927 fond obohatila koupě regionální knihovny dr. Karla Davida Bchera. V roce 1935 se městská knihovna v nových prostorách stala organickou součástí karlovarského muzea a archivu. Knihovna byla čtenářům přístupna dvakrát týdně na tři hodiny – po dobu provozu muzea. Po roce 1945 tento knihovní fond připadl zčásti městskému archivu a městskému muzeu, další část byla převezena do klášterní knihovny v Teplé.

Veřejné výpůjční knihovny

V 19. století vznikají v Karlových Varech specifické veřejné knihovny – **veřejné výpůjční knihovny (Öffentliche Leih-Bibliotheken)**. Jsou zvláštním typem veřejných knihoven v soukromém vlastnictví. Vznikaly při jednotlivých knihkupectvích. Každý knihkupec se v první řadě snažil o zvýšení obrátu obchodu a v druhé řadě více či méně reagoval na absenci veřejných knihoven, na potřebu tuto mezeru vyplnit. Při většině veřejných výpůjčních knihoven existovaly také veřejné čítárny. Po roce 1925 bylo ve městě deset velkých knihkupectví a u pěti z nich byla zřízena i knihovna.

K nejvýznamnějším veřejným výpůjčním knihovnam Karlovarska patřila knihovna, která byla zřízena při tiskárně a knihkupectví **bratří Franiecků** roku 1845. Otevřena byla denně od 8 do 12 a od 14 do 16 hodin, v neděli od 11 do 12 hodin. Čtenář byl povinen složit před půjčováním zálohu, jejíž výše se řídila počtem půjčovaných knih. Sloužila k případné úhradě poškození knih a na poplatky za překročení výpůjční lhůty. Po ukončení členství dostával čtenář zálohu zpět. Rozlišovalo se předplatné pro lázeňské hosty a pro obyvatele města. Fondy se rychle rozrůstaly. Knihovna měla tištěný katalog. Čítárna nabízela noviny a časopisy ve všech světových jazycích. Zvláštností bylo v té době vyložení časopisu v českém jazyce – *České včely*. Knihovna se stala důležitou součástí kulturního života lázeňského města. Zanikla společně s firmou roku 1945.

Českou veřejnou výpůjční knihovnu otevřel roku 1921 **Dobroslav Krejza** při svém knihkupectví a papírnictví v okrajové části města. Byla to velmi malá knihovna, ale brzy se stala centrem kultury českých a slovenských návštěvníků lázeňského města.

Další rozkvět knihkupectví a veřejných výpůjčních knihoven nastal ve 30. letech 20. století. V roce 1935 bylo v Karlových Varech již 15 knihkupectví s knihovnami a čítárnami. Veřejné výpůjční knihovny sloužily sice především lázeňským hostům a vzhledem k vyšší poplatků zamožnějším vrstvám karlovarského obyvatelstva, ale uspokojovaly již mnohem širší okruh čtenářů než městská knihovna. Největší návštěvnost vykazovaly v létě, v době hlavní lázeňské sezóny.

Obecní lidové knihovny

O založení obecní lidové knihovny (**Volksbücherei**) se usilovalo dlouho. V roce 1895 městská spořitelna předala městské radě jako základní finanční fond pro její zřízení 2000 korun. Roku 1899 dosáhly příspěvky částky 4400 korun a obecní lidové knihovně byly přiděleny dvě místnosti v prvním patře nemocnice pro cizince (**Fremdenhospital**). Byly to však nevyhovující prostory a díky úsilí tehdejšího starosty Ludwiga Schafflera byly získány prostory v centru města. Knihovna byla otevřena 1. 11. 1899 a čítárna časopisů a novin 15. 12. téhož roku.

Hlavním úkolem a cílem obecní lidové knihovny bylo uspokojování čtenářských potřeb nejšir-

Současné sídlo Městské knihovny Karlovy Vary

Foto: archiv MĚK KV

ších vrstev obyvatelstva. Svědčí o tom například skladba čtenářů uváděná za první správní období – 197 dělníků, 36 řemeslníků, 110 úředníků a studentů, 338 žen a dívek, 129 osob bez udání profese. Otevřena byla pouze mimo lázeňskou sezónu (od října do března). Ve všední dny byla čtenářům přístupná od 11 do 12 hodin a odpoledne od 17 do 19 hodin. V době lázeňské sezóny byla knihovna uzavřena. Roční poplatek činil 50 haléřů a knihy se půjčovaly na 14 dní. Roku 1901 přesídlila do nové budovy lidové kuchyně čp. 891 v Horní a Dolní Schillerově ulici (dnes I. P. Pavlova a Karla IV.). V této budově byla knihovna umístěna po celou dobu svého působení, i dnes je sídlem městské knihovny. Mění se i její název na **Obecní knihovna Karlovy Vary (Gemeinde Bücherei Karlsbad)**.

Po roce 1919 dochází k otevírání malých obecních knihoven v dělnických příměstských částech Karlových Varů (Rybáře, Drahovice), které byly součástí karlovarské obecní knihovny. Otevřeno měly od září do března a půjčovalo se zde dvakrát týdně. Také obec Tuhnice měla svou knihovnu: po jejím připojení ke Karlovým Varům (1927) se z ní stala pobočka obecní knihovny. Knihovní výbor vedl dlouhá léta spor s městskou radou o osobu knihovníka v této pobočce. Městská rada chtěla v době hospodářské krize jmenovat knihovníkem některého nezaměstnaného, zřejmě bez ohledu na vzdělání. Knihovní výbor jmenoval knihovníkem středoškolského profesora Ludwiga Herolda, který zůstal ve funkci i přes protesty městské rady.

Po vzniku Československé republiky stanovil knihovnický zákon z roku 1919, že každá obec s počtem obyvatel nad deset tisíc musí mít

vlastní obecní knihovnu. Podle počtu obyvatel byla přesně stanovena částka, kterou bylo město povinno na knihovnu přispívat. Dosavadní obecní knihovna těmto požadavkům neodpovídala. Bylo třeba doplnit fond o hodnotnější díla. K tomu však dosavadní prostory neposkytovaly dostatek místa. Karlovy Vary s vyřešením tohoto problému příliš nespíchal. Teprve když v roce 1926 navštívil město státní knihovní instruktor, byla dosavadní budova navýšena o dvě patra. Dalším požadavkem zákona bylo zavedení celoročního provozu a jmenování odborného knihovníka. Z dvanácti uchazečů byl jednohlasně vybrán Karl Franz Leppa (1893–1986).

Protože v Karlových Varech vznikla početná česká menšina, bylo město povinno zřídit také menšinovou knihovnu a přispívat na ni podle počtu osob, které se při sčítání lidu přihlásily k české národnosti. Menšinová knihovna byla

součástí obecní knihovny, spravovala ji však vlastní knihovní rada.

Poradní úřad pro knihovny

V Karlových Varech působil poradní úřad pro knihovny v celém politickém okrese (**Bücherei-beratungsstelle**). Úkolem úřadu bylo napomáhat zřizování knihoven a v tomto směru obce metodicky vést. Karlovarské vedení však tuto funkci pojalo jinak – jeho cílem bylo především chránit obce před „negativními účinky“ zákona o knihovnách, neboť československý stát prý tento zákon vydal za účelem posílení české soudržnosti. Představitelé zmíněného úřadu chtěli využít knihovny k utvrzování německého národního citění. Jedním ze tří představitelů úřadu byl Karl Hermann Frank...

GERDA LORENZOVÁ | Lorenzova@knihovnakv.cz

Veřejné knihovny v Chodově

Nejstarší chodovská knihovna byla založena v roce 1897 Spolkem Němců v Čechách. Jako základ fondu věnovali jeho členové knihovně sto dvacet svazků ze svých soukromých knihoven. Pomocí příspěvků členů a široké veřejnosti se začala knihovna rychle rozšiřovat. Tato tzv. spolková knihovna byla zpočátku uložena ve skříních v jedné z učeben chlapecké obecné školy a půjčování a vrácení knih probíhalo vždy v neděli odpoledne.

V roce 1912 se knihovna přestěhovala do velkého kabinetu měšťanské školy (dodnes existující místnost v přízemí školní budovy). Velký zájem o půjčování knih se projevil během první světové války, kdy byly zakázány taneční zábavy a koncerty a mnoho obyvatel města tak našlo zábavu v četbě. Knihovna fungovala bez podpory obce, jen z příspěvků členů a rozličných dárců. Od svého založení do roku 1926 vypůjčila půl milionu svazků, nejvíce v roce 1919, kdy si chodovští čtenáři půjčili více než 14 000 knih. V roce 1926 bylo také podle městské kroniky v majetku knihovny celkem 4394 knih, především beletrie a populárně naučné tituly.

Interiér Obecní knihovny v Chodově v roce 1934

V lednu 1922 zahájila v Chodově činnost také obecní knihovna, založená na základě zákona o obecních knihovnách z roku 1919. Nacházela se rovněž v učebně měšťanské školy, dostávala roční příspěvek od obce na činnost a knihovnik byl za svou práci i placen. V roce 1926 měla tato knihovna 2300 svazků, v roce 1934 již 3400 a během dvanácti let půjčila čtenářům sto tisíc knih.

MILOŠ BĚLOHLÁVEK

| milbelohlav@gmail.com

Foto: archiv města Chodov

První knihovní zákon – 100 let

Kreuzingerova lidová knihovna

Budova Kreuzingerovy knihovny v Chebu pochází z roku 1911 a byla vystavěna jako druhá veřejná knihovna na českém území. První přímo k tomuto účelu vybudovanou budovu měly Svitavy již v roce 1892. V současnosti už ale knihovna působí v jiném objektu. Třetí pak vyrostla v Ústí nad Labem v roce 1912. Knihovna byla vážně poškozena při leteckých náletech v dubnu 1945. Trosky knihovny byly strženy v roce 1947 (blíže viz *Čtenář*, č. 4/2019).

Významný chebský měšťan, spolujitel zdejších Fischerových strojírů Ing. Dominik Kreuzinger (1856–1903) ve své závěti odkázal částku 400 000 korun na zřízení lidové knihovny ve městě Cheb. Stanovil vykonavatele své poslední vůle a zřídil nadaci pro stavbu budovy knihovny.

Stavba budovy

Do veřejné soutěže bylo zasláno 38 návrhů. První cenu s odměnou 700 korun získal projekt vídeňského architekta Ferdinanda Gläsera s názvem *Bildung macht frei* (Vzdělání osvobozuje), který byl publikován v roce 1907 v časopise *Der Architekt*. Vítězný návrh však nebyl (patrně pro svou finanční nákladnost) realizován. Druhé místo s odměnou 500 korun bylo přiděleno projektu berlínských architektů Wilhelma Ratze a Josefa Störbla s názvem *Ein Volkslied* (Lidová píseň) a třetí cenu s odměnou 300 korun porota udělila architektonické kanceláři Kühn & Fanta z Liberce.

V roce 1907 získala nadace za pomoci tehdejšího chebského starosty Dr. Gustava Gschiera reprezentativní stavební pozemek v klidné lokalitě za městskými hradbami na rohu dnešních ulic Hradební a Obrněné brigády. Stavební projekt vypracoval teplický architekt Max Loos z Losinfeldu (1858–1953). Stavební zakázku vyhrál chebský stavitel Franz Kraus dne 17. 8. 1908. Samotná stavba proběhla v letech 1909–1910.

Samostatně stojící pseudobarokní patrová budova se secesní výzdobou na obdélném půdorysu je kryta plechovou mansardovou střechou. Architektonicky je fasáda objektu z každé strany budovy řešena jedinečně. Vnitřní účelné a pře-

hledné dispoziční řešení jednotlivých místností budovy zůstalo zachováno, pouze funkční využití jednotlivých prostor bylo změněno podle potřeb odpovídajících současnému provozu knihovny.

Z předsíně se širokým zádveřím se vstupuje do vestibulu, ze kterého se vcházelo přímo do půjčovny. Odtud byl přístup do prostorného sálu o ploše 120 m² s přehledně uspořádanými knižními regály. Na sál navazovala dobře osvětlená čítárna s účelně uspořádanými čtenářskými stoly a oddělovacími stěnami. V prvním patře byl situován velký přednáškový sál pro 300 posluchačů, zasedací místnost a byt správce. V suterénu se nacházely náhradní prostory pro uložení knih i další potřebné prostory pro knihovnu, včetně bytu pro domovníka a kotelny ústředního topení.

Se zařizováním knihovny se začalo již během roku 1910. Správou knihovny byl pověřen na základě Kreuzingerovy poslední vůle ředitel Schönerker. Knihovnicí se stala slečna Laubnerová, která s odbornou znalostí prováděla vše potřebné, zahájila rozsáhlou katalogizaci a vykonala všechny přípravy k uvedení knihovny do provozu a k jejímu otevření.

Slavnostní otevření Kreuzingerovy lidové knihovny se uskutečnilo dne 12. 2. 1911 za velké účasti obyvatel. Po svém otevření se stala vedle divadla dalším kulturním centrem Chebu. Podle přání zakladatele byly zavedeny pravidelné přednáškové cykly z nejrůznějších oblastí vědy, vlastivědného výzkumu, umění. Kromě přednášek se zde pořádaly pravidelné literární pořady, hudební a pěvecká představení. Duší všeho

Budova MěK v Chebu po rekonstrukci z let 2012–2014

Pohled do interiéru v MěK v Chebu

Foto: archiv MěK v Chebu

vzdělávání byl profesor gymnázia Anton Krauss, idealista humanistického ducha a plný lásky k domovu. Cheb a široké Chebsko v něm mělo obětavého obhájovatele místní kulturní tradice, kterou se od roku 1920 neúnavně snažil chránit a prohlubovat i jako vydavatel časopisu *Unser Egerland*.

Proměny v čase

Kuratorium Kreuzingerovy lidové knihovny uzavřelo s městem Cheb smlouvu, podle které převzala knihovna úkoly obecní knihovny uložené zákonem o obecních knihovnách z roku 1919. Město určilo na pořizování a udržování stavu knižního fondu každoročně určitou částku podle počtu obyvatel. Výběr knih při nákupu byl záležitostí městské knihovny rady, složené ze zástupců politických stran, čtenářů a kuratoria knihovny.

Na počátku 30. let 20. století bylo v čítárně vyloženo 44 titulů novin všech stranických směrů a 56 titulů časopisů. K dispozici byla i příruční knihovna. Denně otevřená čítárna byla velmi hojně navštěvována, hlavně v zimních měsících. Knihovna měla tehdy 15 380 svazků krásné literatury a děl ze všech oblastí vědy, rovněž i hudební díla. Knihy se katalogizovaly podle amerického desetinného systému. V roce 1931 činil počet zapsaných čtenářů více než 2500; vypůjčili si celkem 72 000 knih.

Dne 28. října 1946 byla knihovna otevřena jako česká veřejná městská knihovna. K dispozici bylo zhruba 75 000 svazků německých knih z různých svozů a konfiskátů. Českých knih bylo pouze 341. Ke konci roku měla knihovna 118 čtenářů a 622 výpůjček. V roce 1951 byla nově ustanovena jako okresní knihovna; v letech 1957–1960 vykonávala funkci krajské knihovny pro tehdejší Karlovarský kraj. Od prosince 1960 nesla knihovna

oficiální název Knihovna Ladislava Zápotočského. V letech 1966–1968 proběhla adaptace přednáškového sálu v prvním patře budovy na půjčovnu pro dospělé. Nově bylo doplněno zařízení a rozšířen volný výběr knih. V roce 1992 se knihovna vrátila k pojmenování okresní knihovna.

Od 1. 1. 2003 se jejím zřizovatelem stalo město Cheb. O šest let později došlo k rekonstrukci půjčovny pro dospělé ve velkém sále městské knihovny, která byla vybavena novým nábytkem a počítači. Dne 8. 2. 2010 byla budova Kreuzingerovy lidové knihovny čp. 615 v Chebu zapsána na státní seznam kulturních památek. Roku 2010 byla zrekonstruována studovna a čítárna, kde bylo vyměněno zařízení a oddělen prostor pro studium. V roce 2011 proběhly oslavy 100 let od otevření veřejné knihovny ve městě Cheb a 65 let činnosti české knihovny. V průběhu roku 2011 byla provedena rekonstrukce oddělení pro děti.

Budoucnost

V letech 2012–2014 přistoupilo město Cheb k celkové rekonstrukci vlastní historické budovy knihovny. V posledních letech se stal prestižní záležitostí projekt přístavby městské knihovny – návrh ateliéru A69 architekti – v hradebním příkopu. Z prostoru upraveného hradebního příkopu by byla viditelná jen jeho čelní prosklená stěna. Toto řešení vychází z požadavků památkářů, kteří chtějí, aby přístavba byla k okolním historickým objektům šetrná. Čtenáři i návštěvníci kulturních akcí by díky rekonstrukci a vybudování přístavby získali prostředí, které odpovídá současným standardům. Zároveň by se mohl výrazně rozšířit volný výběr knih, které jsou v současné době z podstatné části uloženy ve skladech a čtenáři si je mohou vybírat jen podle katalogu.

GERDA LORENZOVÁ | Lorenzova@knihovnakv.cz

První knihovní zákon – 100 let

Veřejná knihovna v Toužimi

První veřejná knihovna byla v Toužimi založena již před působností prvního knihovního zákona v roce 1909 coby **Lidová knihovna Toužim (Volksbücherei Theusing)** místním, patrně čtenářským nebo vzdělávacím či okrašlovacím spolkem. Umístěna byla u obecního úřadu, zřejmě tedy přímo na radnici (dnes čp. 35).

Podle statistického přehledu měla k 31. 12. 1910 knihovna ve svém fondu celkem 896 svazků; v tomto roce získala nově 56 svazků. O knihovnu se starali tři dobrovolníci a dva knihovníci za určitou odměnu. Měla 107 vypůjčitelů, kteří si vypůjčili 1497 svazků.

Celkové příjmy knihovny činily v roce 1910 192 rakousko-uherských korun (K), z toho 65 K získala knihovna od spolků, společenstev a podobných organizací, a 127 K z poplatků za využívání a ze zápisného (vč. dobrovolných poplatků a pokut). Výdaje činily celkem 203 K, z toho 120 K bylo vydáno na zakoupení knih a na předplatné časo-

Pohled do úřadovny obecního úřadu v Toužimi, kde byla umístěna i knihovna

Foto: archiv města Toužim

pisů, 39 K na vazbu a opravy knih, 44 K na údržbu místnosti, nájem, zařízení, otop apod.

LENKA HUDEČKOVÁ | leni.hudecek@seznam.cz
(za spolupráce s Jiřím Schierlem)

ZDROJ

- *Zprávy Zemského statistického úřadu Království českého. Svazek XXII., sešit 1. Všeobecně přístupní knihovny a čítárny v Království českém r. 1910 s dodatkem o knihovnách spolkových r. 1910.* Praha: Zemský statistický úřad Království českého, 1914, s. 38.

Neušlo nám

Drama kolem poboček SVK v Ústí nad Labem

Na přelomu 2019/2020 nastala v Ústí nad Labem dramatická situace kolem rušení tří z celkem pěti poboček Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem (SVK ÚL) k 1. 1., resp. 30. 6. 2020 (Kamenný Vrch, Krásné Březno, Hornická). Jednalo se o tom prý již v září 2019 při sestavování krajského rozpočtu na rok následující, k definitivnímu rozhodnutí kraje došlo 9. 12. 2019. Se svou výzvou, aby kraj své rozhodnutí revokoval, se do ní zapojil nejen SKIP, ale i přímo občané dotčených obcí. Jedná se o důsledek sporu o financování knihovnických služeb ve městě mezi krajem a městem. Podle vydaných prohlášení primátor města i hejtman kraje viděli vinu na druhé straně sporu. Podle primátora se prý k uzavření poboček město nemělo možnost vyjádřit, přitom je sám krajským zastupitelem...

Faktem je, že zajišťování městských funkcí stálo v roce 2018 SVK ÚL celkem 17 miliónů korun, přičemž město přispívalo pouze zanedbatelnou částkou 0,6 mil. (po proběhlých turbulencích ji navýšilo na 1,2 mil. korun). Pokud by to krajské zastupitelstvo na své schůzi 27. 1. 2020 schválilo, měla by knihovna letos na provoz svých poboček dostat 2 mil. korun s tím, že poté jejich provoz musí převzít město. Platný knihovní zákon z roku 2001 ukládá městu, pokud nezřizuje vlastní knihovnu, povinnost podílet se na financování krajské knihovny... Provoz dvou již uzavřených poboček by měl být obnoven v průběhu února; kraj je bude financovat do konce roku. Situaci budeme na stránkách *Čtenáře* sledovat i nadále a doufejme, že bude mít z hlediska knihoven a jejich uživatelů šťastný konec.

Zaznamenal: **-JaC-**

Ostrov z knih omývaný termální vodou

13. část

knihovny Karlovarského kraje

Foto: J. W. Procházka a K. Smolíková

Kraj lázní a termálních vřidel připomíná bambuli na nose klauna. Leží na nejzápadnější výspě republiky, a přece se v krajském městě potkáte s ruštinou a nápisy v azbuce častěji než v kosmopolitní Praze. Vždy jsme vzhlíželi k pokrokovějšímu západu, a přitom výzkumy čtenářské gramotnosti či úrovně školství pravidelně zmiňují Karlovarský kraj jako region, který republikově zaostává. Menší podíl žáků se zde hlásí do maturitních oborů, v kraji žije nejvyšší počet lidí pouze se základním vzděláním, nenajdete tu ani jednu veřejnou vysokou školu. Jak se v takovém kraji daří knihovnám? Dostává se jim vyšší podpory zřizovatelů, aby nerovnosti kompenzovaly, nebo jsou naopak ve vleku schematického rozhodování, že německé montovny pracovníky s intelektuálními ambicemi nepotřebují?

Nejsme měřítkem knihovnických a školských rozpočtů, ale po prvním ohledání místních poměrů hlásíme, že knihovny v kraji s výjimkou sokolovského okresu moc proježděné nemáme. V mailové poště jsme našli několik milých pozvánek ze zdejších knihoven, které skončily zdvořilým odmítnutím kvůli nízkému rozpočtu na akce.

Chebské Knihobraní

Jedna z našich prvních vzpomínek na zdejší kraj se váže k účasti na knižním festivalu *Knihobraní*, které každoročně pořádá Muzeum Cheb. Akce je zamýšlena jako oslava knih, setkání čtenářů,

vydavatelů a prodejců zejména regionální literatury. Do muzea nepřijde každý, někomu je tato instituce cizí, nerozumí jejímu zaměření. Lidé muzeím naklonění jsou však téměř vždy horliví čtenáři, což se nám při rozhovorech s návštěvníky *Knihobraní* potvrdilo. Pro překonání případné bariéry pak skvělou službu vykonal stánek s báječnými zákusky, který vítal příchozí u vchodu. I my na něj rádi vzpomínáme.

Městská knihovna v Chebu se na *Knihobraní* během ročníku, kterého jsme se s programem zúčastnili, prezentovala. Do samotné knihovny, umístěné v překrásné secesní budově, se o tři

roky později rozjel Jiří s besedou *Průlet fantastickými světy*. Za Jiřím dokonce dorazilo i pár místních fanoušků sci-fi a fantasy, kteří mu zde posloužili nejen jako fotografové, ale i reálné příklady literárních nadšenců pro dvě třídy druhého stupně místní základní školy. Skupinka fanoušků a skupina žáků se pak prolínaly díky shodným názorům na fantasy literaturu či filmová zpracování velkých eposů v tomto žánru.

Rídící centrum na zámku

Základnou našich návštěv je jednoznačně **Městská knihovna Sokolov** a klíčovým důstojníkem Ema Reismüllerová, za kterou stojí kapitánka Daniela Drobečková, ředitelka knihovny. Obětává paní Reismüllerová kombinuje, plánuje a obvolává okolní knihovny, aby autoři mohli během týdenního pobytu projezdit okres doslova křížem krážem. Programy probíhají samozřejmě i v různých klasicistním zámku, kde sokolovská knihovna sídlí.

Klára byla kupříkladu požádána, aby kromě besed se čtenáři připravila setkání nad komiksem pro studenty oboru Knihovnické a informační systémy a služby – tento obor nabízí zdejší Střední škola živnostenská Sokolov. Měla tak možnost porovnávat odlišný přístup ke knihovnické specializaci s táborskou střední školou, na které působila. Možná ne každý absolvent bude pokračovat ve studiu knihovnictví i na vysoké škole. To však není nejdůležitější. Intenzivní studium by mělo po maturitě umožňovat nástup na mnoho dalších kateder humanitního zaměření. Pokud maturanti raději volí zaměstnání, měli příležitost se během absolvovaných praxí dobře zapsat v místních knihovnách.

Dvoudenní semináře tvůrčího psaní

Nesmírně osvěžujícím formátem, který sokolovská knihovna veřejnosti nabízí, jsou intenzivní víkendové semináře tvůrčího psaní. Poprvé jsme se jich lektorsky ujali ve dvojici a byli jsme překvapení, jak různorodí zájemci se na kurzu sešli – od osmiletých klučinů po seniory. Společný zájem však spojuje. Nefiltrované gejzíry nápadů těch nejmladších se doplňovaly se zkušeností dospělých, všichni si navzájem naslouchali a respektovali se. Užili jsme si legraci u živých komiksových obrazů, účastníci se však zvládlí také ukáznit a soustředit na vlastní práce.

Momentka z dvou denního komiksového workshopu Kláry Smolíkové a Jiřího W. Procházky v Městské knihovně Sokolov

Když pak o rok později dorazil na kurz už jen Jiří, setkal se se známými tvářemi. A zejména z Františka, osmiletého vítěze celostátní literární soutěže, brzy vyrostle spisovatel. Za Jiřím se dokonce loňský rok vypravil i na Svět knihy v Plzni, kde konzultovali jeho nové povídky. I s dalšími účastníky tohoto setkání Jiří udržuje občasný kontakt, třebaš jen přes Facebook, ale trvale. A ti lidé píšou dál své texty a posílají je do dalších soutěží, což je vynikající závěr našich workshopů v Sokolově.

Následně se Jiří rozjel do okolních knihoven, stejně jako dva roky před ním Klára. A zjistil, že jako v celé republice mají literární žánry fantasy, sci-fi, horory či komiksy všech žánrů v oblíbě snad všichni. A když se k nadšeným žákům připojí i stejně nadšené knihovnice (a občas i učitelky), pak je výsledný efekt besed a workshopů na téma fantastické literatury nádherný.

Zázraky na cestách

Klára **Městskou knihovnu v Březové** při své návštěvě nemohla najít. Automaticky směřovala do budovy městského úřadu a nechtěla uvěřit, že knihovna sídlí ve velmi moderně vyhlížejícím kulturním domě. Interiéry si rozhodně s vnějším dojmem nezadaly. Paní knihovnice se jejímu ohromení smály. Pak prozradily, že velkorysá rekonstrukce je opravdu čerstvá a byla možná jen díky dotaci z ROP Severozápad.

Cestou ze Sokolova do Kraslic zase Kláru u cesty překvapila výrazná cedule ve tvaru srdíčka s nápisem KLÁRKO MT. Jednoznačně to vyhodnotila jako vyznání lásky. Jiří však po telefonu tvrdil, že o ničem neví, a knihovnice z **Městské knihovny Kraslice** se taky k záhadnému úkazu neznaly...

Z průběhu komiksového OstroFconu

Moderní interiér MĚK v Březové

Královská ocenění

Když jsme dohledávali fotky, jednak abychom je přiložili k článku, ale také pro osvěžení paměti, ne vždy jsme hned poznali, odkud snímky jsou. Jiří má totiž dokumentaci ze sedmi knihoven nazvanou prostě „Sokolovsko“. Interiér **Městské knihovny Loket** je však nezaměnitelný. Když byla knihovna nominovaná v soutěži Knihovna roku 2018, získala po právu ocenění za mimořádně zdařilý interiér se samostatnou expozicí umělecké knižní vazby. K vidění jsou zde reprezentativní ukázky knižní vazby českých i zahraničních renomovaných knihařů a ukázky restaurovaných historických knižních vazeb. O výstavních možnostech knihoven jsme se zde opakovaně zmiňovali. Vždyť jimi projde podstatně víc lidí, než kolik jich cíleně navštíví galerii či výstavní síň.

Už nás také nepřekvapí, že když si dohledáme jméno knihovnice, která na nás při návštěvě velmi zapůsobila, často přitom zjistíme, že byla jako mimořádná pracovnice oceněna. Třeba paní Andrea Šneberková si svým nasazením vysloužila pro svou **Obecní knihovnu Královské Poříčí** titul Nejlepší profesionální knihovna Karlovarského kraje pro rok 2016.

Možná slova z úvodu článku nyní zcela nekorespondují s výčtem zajímavých akcí a knihovnických úspěchů. Jenže na samotných dětech

vidíme, že to není jednoduchý kraj. Knihovník se zdaleka nemůže opřít o síť angažovaných čtenářů, rodičů, mnohdy ani učitelů. Někdy pak vzniká dojem, jako by do místa ani nepatřil. Jinak se obléká, jinak chová, sleduje kulturní dění, myslí dopředu. Udrží si svou jinakost a inspiruje ostatní, jako třeba zmíněná Andrea Šneberková.

Opomíjené obce

Na Kláru velmi zapůsobila Rotava, která se objevila tak nějak odnikud uprostřed lesů, odtržená od okolního světa. Děti, mezi kterými velkou část tvořily děti romské, neskrývaly nadšení z komiksů a nad dárkem v podobě časopisu *Bart* z nakladatelství Crew doslova jásaly. S čím se potýká **Městská knihovna Rotava** a kdo v městečku vlastně žije? Na wikipedii ani stránkách města jsem se toho mnoho nedozvěděla, až na tabulích naučné stezky se postupně složil obrázek kdysi izolované železářské obce, která se ve 20. století stala národnostním babylonem. Ještě v roce 1930 tvořili původní Němci 97,3 % obyvatel obce! Po válce přišlo na základě nábora mnoho Čechů včetně reemigrantů z Volyně, Slováků, Rumunů, Maďarů a Romů. V 80. letech přibylí za prací jdoucí Poláci, Vietnamci a Kubánci. Dnešní obyvatelé Rotavy se hlásí k české, moravské, slovenské, německé, polské, romské, ukrajinské a vietnamské národnosti. Za hlavní problém dneška pokládá většina Rotaváků soužití bílé většiny s částí Romů přistěhovaných po roce 1989.

Ostrov kultury

Knihovny mohou hrát roli ostrovů, na které se čtenáři uchýlí. Knihovníci je však také zvelebují, rozšiřují a zvou na ně další váhavce či zvědavce. Při dlouhodobé péči přestanou trosečníci snít o záchraně. Budou tu chtít zůstat a stát se pevninou.

O něco takového se snaží například *OstroFcon*, který jednou ročně láká do Ostrova milovníky fantastiky a komiksů. Jedním z partnerů je přirozeně i **Městská knihovna Ostrov**. Organizátorka *OstroFconu* Lenka Pintnerová potvrzuje, že kombinace literárních přednášek, komiksových workshopů či deskových her a vydařeného LARPU funguje pro všechny generace a pohlaví.

JIŘÍ W. PROCHÁZKA

jirka.walker28@gmail.com

KLÁRA SMOLÍKOVÁ

klara.smolikova@tiscali.cz

Foto: archiv autorů

Ze světa

Zdroje jsou dostupné v *Knihovně knihovnické literatury Národní knihovny ČR*.

Výzkumní pracovníci v africké Ghaně často publikují výsledky svých studií v tzv. predátorských časopisech. V posledních letech dochází k výraznému nárůstu počtu pochybných vydavatelů, jejichž hlavním cílem je snadný zisk. Rezignují na recenzní řízení, vytvářejí fiktivní redakční rady a napodobují názvy důvěryhodných časopisů. Mezi vědeckou komunitu se tak dostává velké množství neověřených a falešných vědeckých informací. Predátorské časopisy, které se maskují jako důvěryhodní vydavatelé, slibují rychlé zveřejnění vědeckých výsledků. Publikování v nich není specifickým problémem pro výzkumné pracovníky v rozvojových zemích, ale jsou daleko více ohroženi. Vědci, kteří publikují v nejuznávanějších časopisech, mají často rozsáhlé podpůrné sítě, včetně autorů grantů, dobře financovaných knihoven a kolegů, se kterými se účastní konferencí, aby rozšířili své výzkumné programy. To je výsada, kterou nemají výzkumní pracovníci v menších institucích nebo v rozvojových zemích. Výzkumní pracovníci v Ghaně neznají nástroje, které mohou použít ke stanovení kvality konkrétní publikace, a potřebují vzdělávání v této oblasti. Knihovníci ve výzkumných organizacích jsou v nejlepší pozici, aby podporovali vědce při výběru kvalitních časopisů a publikací a poskytovali jim školení v této oblasti.

(IFLA Journal – Volume 45, Number 4, December 2019, s. 277–288)

Německé knihovny v městech Brémy a Mönchengladbach-Rheydt se rozhodly otevřít pro své návštěvníky v neděli a mají s tím úspěch, především s aktivitami pro celou rodinu. Knihovny se staly místy setkávání, učení a interakce a nakonec také kulturními místy. Staly se tzv. „třetím místem“ – tento termín vytvořil americký sociolog Ray Oldenburg v 80. letech. Podle něj jsou třetí místa podobná bývalým vídeňským kavárnám, jsou kromě domova a práce neutrální, nízkoprahová, neformální a snadno dostupná jako místa komunikace pro přetrvávající výměnu nápadů, mohou sloužit vzdělávání atd. V Německu existuje základní zákaz zaměstnávání v neděli a ve svátky. Existuje však několik výjimek ze zákona, které umožnily otevření knihoven v neděli. Spolkové země mohou na základě nařízení povolit výjimky z tohoto zá-

kazu, a to zejména pokud je nedělní otevření nezbytné pro uspokojení denních potřeb nebo zvláštních potřeb obyvatelstva (potřeby obyvatelstva o svátcích a v neděli slouží primárně volnočasovým aktivitám). Byly zde zdůrazněny integrační aspekty, protože když rodiče pracují, celé rodiny mohou chodit společně do knihovny pouze v neděli. Dalším argumentem pro nedělní otevření knihoven byl preventivní aspekt, protože knihovny slouží mladým lidem jako místa setkávání. Nové funkce knihoven byly také reflektovány v zákoně o podpoře kultury, které otevření v neděli zmiňuje nejen jako ospravedlnitelné, ale dokonce jako nezbytné.

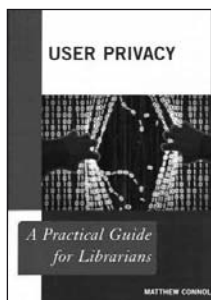
(BuB Forum Bibliothek und Information – 2019, Jahrgang 71, Nr. 8–9, s. 454–455)

K nejvýznamnějším souborným katalogům na Slovensku patří Slovenská knihovna – Portál ke katalogům a sbírkám slovenských knihoven, kde jsou zastoupeny knihovny využívající knihovnicko-informační systém Virtua. Přístup ke katalogu je přes webovou stránku Slovenské národní knihovny (<http://snk.sk/sk/>). Záznam v souborném katalogu se skládá z bibliografického popisu a lokačních údajů (místo uložení, sigla, signatura, čárový kód, dostupnost, status dokumentu). Vyhledávat lze v základním vyhledávacím poli spolu s možností použít spojovací výrazy a booleovské operátory. Dalším významným souborným katalogem je *Souborný katalog periodik Slovenské republiky*, který buduje a zřizuje Univerzitní knihovna v Bratislavě ve spolupráci s dalšími slovenskými knihovnami. Obsah katalogu tvoří více než 80 000 bibliografických a lokačních údajů o slovenských a zahraničních periodikách, které se nacházejí ve více než 600 institucích na Slovensku. U periodik je výpůjčka zpravidla prezenční v prostorách knihovny. Dalším typem souborného katalogu jsou univerzitní souborné katalogy, které spojují katalogy fakultních knihoven. Vybraný *Souborný katalog Univerzity Komenského v Bratislavě* spojuje katalogy knihoven 13 fakult. Zřizuje ho Akademická knihovna UK, která je centrálním vědecko-informačním, bibliografickým, koordinačním a poradenským pracovištěm univerzity.

(Knižnica – 2019, ročník 20, číslo 2, s. 24–30)

Zajímavé zahraniční knižní novinky

Třetí pokračování rubriky, která zpravidla s dvouměsíční periodicitou přináší jako referenční služba anotované informace o knižních novinkách z fondu knihovny Studijního a informačního oddělení Knihovnického institutu NK ČR zaměřených na praxi veřejných knihoven. Ukazuje se, že řešení celé řady problémů ze zahraničí je přenosné i do praxe našich knihoven – viz dnešní nabídka titulů o zajištění ochrany práv jejich uživatelů v éře internetu a sociálních sítí pomocí technologické infrastruktury knihoven, zřizování a vybavování tvůrčích dílen a webové stránky knihoven jako zdroj analýzy hodnocení jejich programové nabídky a služeb.

CONNOLLY, Matthew. *User privacy: a practical guide for librarians*. Lanham, Rowman & Littlefield, [2018], ©2018. xv, 165 stran. Practical guides for librarians; no. 37. ISBN 978-1-4422-7632-1

Knihovny jsou povinny zavádět taková opatření, kterými zajistí soukromí svých uživatelů. To není novinka; přínosné je zaměření publikace na informační technologie. Knihovníci v ní najdou návody, jaké problémy je třeba mít na paměti a jak se s nimi vypořádat. Kniha je rozdělena do devíti kapitol. První shrnuje problematiku ochrany práv uživatelů v epoše internetu, všudypřítomných počítačů, chytrých telefonů a sociálních sítí. O data uživatelů projevují zájem hackeri i tvůrci reklam, ale ohrožuje je i vlastní chování uživatelů. Druhá kapitola přináší doporučení na posílení ochrany soukromí uživatelů založené na modelu ALA (American Library Association). Ostatní kapitoly se podrobněji zabývají technologiemi a metodami, které pomáhají posílit technologickou infrastrukturu knihovny. Týkájí se sítí a síťové infrastruktury, veřejných počítačů, webových browserů a webových míst, mobilního rozhraní, aplikací, cloud computingu a softwarového systé-

mu Tor, který zajišťuje anonymizaci. Každá kapitola je zakončena seznamem zdrojů doporučených v případě zájmu o hlubší prostudování tématu. Kniha může sloužit knihovníkům jako praktická příručka, ale i studentům knihovnictví a informační vědy jako učební text. A i když je primárně zjevně určena jako návod typu „krok za krokem“ pro IT specialisty v knihovnách, je vhodná i jako přehled problematiky pro management knihoven. Autor pracuje jako programátor a správce aplikací v Knihovně Cornelloyovy univerzity.

BURKE, John J. a KROSSKI, Ellyssa. *Makerspaces: a practical guide for librarians*. Second edition. Lanham: Rowman & Littlefield, [2018], ©2018. xix, 187 stran. Practical guides for librarians; no. 38. ISBN 978-1-5381-0818-5

Publikace pojednává o různých aspektech nové knihovní služby, jejíž popularita narůstá: knihovny zřizují a vybavují tzv. tvůrčí prostory (tvůrčí

dílny). Databáze TDKIV je definuje jako *prostor v knihovně vyhrazený pro tvůrčí činnosti uživatelů a sdílení nástrojů a poznatků. Jedná se buď o činnosti spojené s digitálními technologiemi, nebo o umělecké a řemeslné činnosti*. Podtitul publikace je výstižný, kniha je praktickým průvodcem pro knihovníky. V prvních kapitolách je široce definován termín tvůrčí prostor (anglicky makerspace) a vývoj fenoménu tvoření, „dělání“.

V dalších kapitolách nás autoři provádějí procesem od založení a vybavení tvůrčího prostoru, jeho financováním přes tipy, co se dá v rámci tvůrčího prostoru dělat, jak ho využívat a propagovat. Hodně místa je věnováno právě detailnímu popisu možného vybavení: pro tvorbu audio- a videonahrávek, elektroniku, robotiku a programování, 3D tisky, umělecké řemeslo apod. Pro inspiraci jsou zmíněny i příklady dobré praxe: knihovna hostí kavárnu-opravnu, kde dobrovolníci opravují přinesené rozbité věci a do knihovny tak přijdou i lidé, kteří by to jinak neudělali. Jinde organizovali setkání dospělých fanoušků lega. Provozování tvůrčích prostorů se neomezuje jen na veřejné knihovny, jsou uvedeny také příklady z univerzitních knihoven a školních knihoven. Autoři vycházejí z vlastních zkušeností s vedením tvůrčího prostoru. Burkeho kniha vyšla poprvé v roce 2014. E. Krosski, uvedená jako spoluautorka, ji přepracovala a obohatila o novinky. Nová jsou především data z průzkumů tvůrčích prostorů v knihovnách z roku 2017, další příklady tvůrčích prostorů v knihovnách a samozřejmě nové technologie. Publikace je zajímavá i pro české knihovníky, protože i u nás již zřizování tvůrčích prostorů v knihovnách (pod různými názvy) zdomácnělo. Lze v ní najít nejednu inspiraci.

BENGTSON, Jason. *Library web development: beyond tips and tricks*. Chicago: ALA Editions, 2019. viii, 134 stran. ISBN 978-0-8389-1830-2

Publikace o vytváření www stránek knihovny reaguje na skutečnost, že knihovníci potřebují znalosti a dovednosti k vytváření a správě webu, knihovny proto jako školitele svých pracovníků najímají profesionály. Setkávají se tak specialisté z různých oblastí. Knihovníci s nedostatečně hlubokými znalostmi, často samoukové, v oblasti tvorby webu. Experti v tvorbě webu, kteří však nerozumí dobře potřebám uživatelů. Autor má zkušenosti z obou stran. Je pedagogem na Kansaské státní univerzitě, kde zároveň vede úsek služeb informačních technologií v univerzitní knihovně. Jako odborník na tvorbu webových stránek knihovny zpracoval základní strategie, pravidla a tipy k řešení hlavních problémových okruhů. Patří k nim např. sběr dat pro účely hodnocení programů a služeb knihovny, customizace Google Analytics (přizpůsobování požadavkům zákazníka), vytváření interaktivních map apod. Akcentuje nutnost pochopení problému, systematického řešení třeba i v postupných krocích a s nadhledem. Je třeba vždy myslet na bezpečnost a získávat zpětnou vazbu např. testováním použitelnosti. Kniha není učebnicí tvorby webu, neřadí se mezi obsáhlé a komplexní manuály. Pro případ, že by čtenář takový manuál potřeboval, je uveden výběr elektronicky dostupných učebnic s příslušnými odkazy.

EVA BARTŮŇKOVÁ | Eva.Bartunkova@nkp.cz

Do čísla přispěli

Mgr. Eva Bartůňková – Národní knihovna ČR ■ **Miloš Bělohlávek** – Město Chodov ■ **PhDr. Květa Cempírková** – Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích ■ **Kateřina Flajšingerová** – Místní knihovna Moutnice ■ **Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.** – Národní knihovna ČR ■ **Lenka Hudečková** – podnikatelka, Toužim ■ **Zuzana Kantová** – Středočeská vědecká knihovna v Kladně ■ **Věra Lísková** – Městská Jiráskova knihovna Újezd u Brna ■ **Gerda Lorenzová** – Krajská knihovna Karlovy Vary ■ **Daria Matoušková** – Městská Jiráskova knihovna Újezd u Brna ■ **RSDr. Zdeněk Matušik** – Národní knihovna ČR ■ **Ing. Miloslav Nič, Ph.D.** – město Slaný, zastupitel ■ **Mgr. Věra Ondříčková** – PR specialista a lektorka komunikace ■ **Jiří Walker Procházka** – spisovatel, scenárista ■ **Mgr. Zdenka Příkrylová** – Městská knihovna Rýmařov ■ **Mgr. Klára Smolík** – spisovatelka, scenáristka a lektorka ■ **Mgr. Markéta Svítková** – Středočeská vědecká knihovna v Kladně ■ **PhDr. Richard Šípek, Ph.D.** – Národní muzeum ■ **Milan Valden** – publicista ■ **Ing. Petra Vávrová, Ph.D.** – Národní knihovna ČR ■ **Daniela Wimmerová** – SKIP ČR

Před 140 lety, **1. 3. 1880**, se narodil anglický spisovatel a kritik **Lytton Strachey** († 1932), autor známých biografii *Alžběta a Essex* a *Královna Viktorie*.

Před 90 lety, **2. 3. 1930**, zemřel anglický spisovatel **D. H. Lawrence** (* 1885), autor románů *Synové a milenci*, *Duha*, *Ženy milující* a skandálního *Milence lady Chatterleyové* a četných novel a povídek (české výběry *Stíny jara* a *Poslední smích*).

Před 235 lety, **7. 3. 1785**, se narodil italský romantický básník a prozaik **Alessandro Manzoni** († 1873), jehož román *Snoubenci* patří k nejvýznamnějším dílům italské literatury.

Před 170 lety, **7. 3. 1850**, se narodil **Tomáš Garrigue Masaryk** († 1937), pedagog, filozof a politik, první československý prezident (1918–1935); z jeho četných spisů uvedme alespoň: *Sebevražda*, *Česká otázka*, *Naše nynější krize*, *Jan Hus*, *Otázka sociální*, *Nová Evropa*, *Světová revoluce*, *Ideály humanitní* a další. S Karlem Čapkem spolupracoval na úspěšné knize *Hovory s T. G. Masarykem*.

Před 90 lety, **9. 3. 1930**, se narodil **Ota Filip** († 2. 3. 2018), český exilový spisovatel (od roku 1974 žil v Německu), píšící také německy, autor románů *Cesta ke hřbitovu*, *Blázen ve městě*, *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy*, *Poskvrněné početí*, *Valdštýn a Lukrécie*, *Kavárna Slavia*, *Děda a dělo*, *77 obrazů z ruského domu*, *Sedmý životopis*, *Osmý čili nedokončený životopis* a dalších.

Před 100 lety, **10. 3. 1920**, se narodil **Boris Vian** († 1959), francouzský prozaik, novinář a kritik, jazzový hudební skladatel, dramatik, písničkář, herec, malíř, překladatel a scenárista, autor románů *Pěna dní*, *Srdcerváč* či *Podzim v Pekingu*, mnoha povídek, písní i dramát.

Před 80 lety, **10. 3. 1940**, zemřel ruský prozaik a dramatik **Michail Bulgakov** (* 1891), autor románů *Bílá garda*, *Divadelní román* a *Mistr a Markétka* či novel *Osudná vejce* a *Psí srdce*.

Před 90 lety, **12. 3. 1930**, zemřel český prozaik a dramatik **Alois Jirásek** (* 1851), autor her *Lucerna*, *Vojnarka* či *Otec*, populárního souboru *Staré pověsti české* a především historických románů a cyklů *Temno*, *F. L. Věk*, *Filosofská histo-*

rie, *Poklad*, *Proti všem*, *Psohlavci*, *U nás*, *Mezi proudy*, *Bratrstvo*, *Husitský král* a dalších.

Před 70 lety, **12. 3. 1950**, zemřel německý spisovatel **Heinrich Mann** (* 1871), starší bratr spisovatele Thomase Manna, autor románů *Profesor Neřád* (slavná filmová verze má název *Modrý anděl*), *Poddaný* či dvojdílného historického románu *Mládí krále Jindřicha IV.* a *Zrání krále Jindřicha IV.*

Před 45 lety, **13. 3. 1975**, zemřel **Ivo Andrić** (* 1892), srbský spisovatel, zatím jediný jihoslovanský nositel Nobelovy ceny za literaturu (1961), autor románů *Travnická kronika*, *Most na Drině*, *Slečna* a mnoha novel a povídek.

Před 80 lety, **16. 3. 1940**, zemřela švédská spisovatelka **Selma Lagerlöfová** (* 1858), která jako první žena obdržela Nobelovu cenu za literaturu (1909) a jako první žena se stala členkou Švédské akademie (1914); z jejího díla je nejznámější román *Gösta Berling*.

Před 100 lety, **22. 3. 1920**, se narodil **Ludvík Kundera** († 2010), český básník, dramatik, prozaik, překladatel, editor, literární historik; vynikající

překladatel německé literatury, autor rozsáhlé monografie *František Halas*, laureát Ceny Jaroslava Seiferta (2009) a Státní ceny za překladatelské dílo (1996). Z jeho díla uvedme alespoň básnickou sbírku *Záznamy a promluvy* či hry *Totální kuropění* a *Labyrint světa a luthauz srdce*. Před 115 lety, **24. 3. 1905**, zemřel francouzský spisovatel **Jules Verne** (* 1828), autor stále populárních dobrodružných románů (v některých položil základy vědeckofantastického žánru): *Pět neděl v balóně*, *Cesta do středu Země*, *Děti kapitána Granta*, *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Tajuplný ostrov*, *Dva roky prázdnin*, *Oceľové město*, *Tajemný hrad v Karpatech* a mnohé další (celkem napsal kolem 70 knih).

Před 115 lety, **26. 3. 1905**, se narodil **Václav Černý** († 1987), český literární vědec, kritik, spisovatel, filozof a překladatel (přeložil např. výbor z Montaigneových *Esejů* nebo Cervantesova *Dona Quijota* či výbor ze středověkých francouzských kronik), mj. autor rozsáhlých pamětí, řady esejí, studií a kritik nebo knihy o *Babičce* Boženy Němcové. Signatář Charty 77. Za komunistického režimu pronásledovaný a zakazovaný, dokonce vězněn.

Portréty archiv autora

První knihovní zákon – 100 let: Karlovarský kraj s. 67–73

← Budova spořitelny v Nejdku (objekt vlevo vpředu), kde ve 30. letech sídlila německá městská knihovna; česká vznikla teprve na podzim 1945

Foto: archiv města Nejdk

↓ **Adolf Hampl**, první chodovský knihovník

← Knihovní rada chodovské obecní knihovny z 20. let minulého století

Dodnes stojící budova školy v Chodově, ve které od roku 1912 (v přízemí) fungovala veřejná knihovna →

Foto: archiv města Chodov

↑ **Historické foto budovy lidové knihovny v Chebu (nedatováno – zřejmě z 20. let minulého století)**

Detail fasády dnešní Městské knihovny v Chebu po rekonstrukci budovy z let 2012–2014 →

Foto: archiv MĚK v Chebu

27. března 2020

20. ročník
pohádkového nocování

skip
Bez hranic
a interaktivní představení Oti

KLUB
DĚTSKÝCH
KNIHOVEN

Noc
s
Andersenem

Rozvíjíme čtenářství dětí